

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**POLITIČNO EKONOMSKE USMERITVE AMERIŠKIH
PREDSEDNIKOV PO II. SVETOVNI VOJNI**

Ljubljana, september 2005

ALEŠ ŠTEFANČIČ

IZJAVA

Študent Aleš Štefančič izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. Aleksandra Kešeljeviča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 09.09.2005

Podpis: _____

VSEBINA

UVOD	1
1 AMERIŠKI POLITIČNO EKONOMSKI SISTEM	2
1.1 Politični sistem	2
1.1.1 Predsednik države.....	2
1.1.2 Kongres in pravosodni sistem	4
1.1.3 Politične stranke in interesne skupine	5
1.2 Ekonomski sistem	6
1.2.1 Institucionalna analiza ekonomskih sistemov	6
1.2.2 Institucionalna analiza ameriškega ekonomskega sistema.....	7
1.3 Značilnosti ameriškega politično ekonomskega sistema	9
2 POLITIČNO EKONOMSKE USMERITVE IZBRANIH PREDSEDNIKOV	11
2.1 John F. Kennedy (1961-1963)	11
2.1.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	11
2.1.2 Politične usmeritve	15
2.2 Richard Nixon (1969-1974)	16
2.2.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	16
2.2.2 Politične usmeritve	20
2.3 Jimmy Carter (1977-1981)	21
2.3.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	21
2.3.2 Politične usmeritve	25
2.4 Ronald Reagan (1981-1989)	26
2.4.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	26
2.4.2 Politične usmeritve	30
2.5 Bill Clinton (1993-2001)	31
2.5.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	31
2.5.2 Clintonove politične usmeritve	34
2.6 George W. Bush (2001-2004)	35
2.6.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki.....	35
2.6.2 Politične usmeritve	38
3 PRIMERJAVA MED DEMOKRATI IN REPUBLIKANCI	39
3.1 Primerjava z vidika vodenja fiskalne politike	40
3.2 Primerjava z vidika vodenja monetarne politike	41
3.3 Primerjava z vidika vodenja regulatorne in zunanjetrgovinske politike	43
3.4 Primerjava z vidika makroekonomskih dosežkov	43

3.5 Končne ugotovitve.....	45
SKLEP.....	46
LITERATURA.....	47
VIRI.....	48

UVOD

Predsednik Združenih držav Amerike (ZDA) opravlja eno izmed najbolj odgovornih in vplivnih funkcij na svetu, kar gre pripisati gospodarski, vojaški in politični prevladi ZDA v svetovnem merilu, še zlasti v obdobju po koncu druge svetovne vojne. Glede na to, da ima v ameriškem politično ekonomskem sistemu predsednik zelo veliko avtoriteto in vpliv, ima ameriški predsednik veliko pooblastil pri oblikovanju ekonomskih in političnih odločitev. Predsednikove ekonomske usmeritve v veliki meri vplivajo na razvoj ameriškega gospodarstva, ki zaradi svoje moči, pomembnosti in velikosti odločilno vpliva na svetovne gospodarske razmere. Predsednik ZDA je hkrati tudi vrhovni vodja najmodernejše in najmočnejše vojske na svetu, kar mu omogoča lažje uveljavljanje interesov ZDA v mednarodnem prostoru.

Predmet diplomskega dela je analiza politično ekonomskih usmeritev izbranih ameriških povojnih predsednikov, s poudarkom na njihovih ekonomskih usmeritvah. V diplomskem delu obravnavam predsednike, ki so s svojimi ukrepi pomembno vplivali na nadaljnji razvoj ZDA ter na preostali svet. Skozi diplomsko delo poskušam potrditi hipotezo, da obstajajo pomembne razlike z vidika vodenja ekonomske politike med demokratskimi in republikanskimi predsedniki. Hipotezo poskušam dodatno potrditi z vidika (ne)uspešnosti vodenja ekonomske politike, saj naj bi različne usmeritve med demokrati in republikanci privedle do razlik tudi z vidika glavnih makroekonomskih indikatorjev.

Diplomsko delo sestavljajo tri vsebinsko povezana poglavja. Prvo poglavje je namenjeno predstavitvi ameriškega političnega in ekonomskega sistema, zato zajema predstavitev najpomembnejših oblikovalcev politik v ZDA in njihov vpliv na ameriško gospodarstvo. Jedro diplomskega dela predstavlja drugo poglavje, kjer kronološko obravnavam izbrane ameriške povojne predsednike od Kennedija do Busha mlajšega in prikazujem njihove najpomembnejše ekonomske in politične usmeritve. Za boljšo analizo in primerjavo sem izbral tri predsednike demokratske stranke (Kennedy, Carter, Clinton) ter tri predsednike republikanske stranke (Nixon, Reagan, Bush mlajši), ki so odločilno vplivali na razvoj ekonomskih in političnih dogodkov v ZDA. Pri vsakem izmed izbranih predsednikov se osredotočam na njihove ekonomske usmeritve in ukrepe z vidika vodenja fiskalne, monetarne, zunanjetrgovinske ter regulatorne politike. Hkrati z vodenjem ekonomske politike, ocenjujem izbrane predsednike tudi z vidika (ne)doseganja glavnih ciljev ekonomske politike: nizka inflacija, brezposelnost, visoka gospodarska rast in proračunski primanjkljaj. Političnim usmeritvam na področju notranje in zunanje politike namenjam nekoliko manj pozornosti. Tretje poglavje predstavlja logično nadaljevanje predhodnega poglavja, saj je namenjeno primerjavi izbranih predsednikov v smislu iskanja razlik z vidika ekonomskih usmeritev in glavnih dosežkov med demokratskimi in republikanskimi predsedniki. Na koncu diplomskega dela sledi sklep z zaključki in glavnimi ugotovitvami.

1 Ameriški politično ekonomski sistem

Bistvo ameriškega politično ekonomskega sistema je v povezanosti in moči dveh sklopov, ki skupaj predstavljata neločljivo celoto, pri čemer ima predsednik, kot politični vodja in najpomembnejši oblikovalec ekonomske politike, glavno ter povezovalno vlogo. V tem poglavju predstavljam bistvene značilnosti ameriškega političnega in ekonomskega sistema ter njuno medsebojno povezanost.

1.1 Politični sistem

Ameriški politični sistem je federativni sistem, saj obsega več ravni vlad (zvezna raven, raven posameznih zveznih držav, lokalna raven), kar pomeni, da zajema zvezno vlado, 50 državnih in 82.290 lokalnih vlad (Ferfila et al., 2001, str. 817). V takšni ureditvi imajo posamezne državne vlade in Zvezna vlada formalno avtoriteto nad istim ozemljem in ljudmi, pri čemer gre za sistem delitve oblasti med različnimi vladami. V pristojnosti zvezne vlade sodijo: tiskanje denarja, financiranje in vodenje vojske, napoved vojne, priprava zakonodaje o njenih pooblastilih, ustanavljanje poštnih in drugih zveznih uradov, urejanje odnosov s tujimi državami ter med zveznimi državami in ustanavljanje sodišč, podrejenih Vrhovnemu sodišču. Med pristojnosti posamezne državne vlade pa sodijo: vodenje volitev, ustanavljanje lokalnih vlad, ratifikacija amandmajev k zvezni ustavi, sprejemanje ukrepov za javno varnost in zdravstvo ter urejanje trgovine znotraj posamezne zvezne države.

Tako kot v večini razvitih parlamentarnih demokracijah, se tudi v ZDA oblast deli na tri glavne veje: izvršilno, zakonodajno in sodno. Izvršilno oblast predstavlja predsednik ZDA skupaj s svojim kabinetom, izvršilno pisarno ter neodvisnimi agencijami, ki skrbijo za nemoteno delovanje vlade in gospodarstva. Zakonodajno oblast predstavlja Kongres, ki je sestavljen iz dveh domov, Predstavniškega doma in Senata. Sodno oblast izvajajo različna sodišča: od najvišjega Vrhovega sodišča do prizivnih in okrožnih sodišč. Poleg formalnih institucij (predsednik, Kongres in pravosodni sistem) pri oblikovanju skupne politike sodelujejo tudi politične stranke, interesne skupine, politični svetovalci in mediji (Cochran, 1990, str. 240-242).

1.1.1 Predsednik države

Ameriška ustava postavlja določene omejitve za zasedbo predsedniškega položaja: predsedniški kandidat mora biti rojen v ZDA in star najmanj 35 let. Predsedniški mandat traja štiri leta z možnostjo ene ponovitve. Predsednik ima svoje svetovalce, ki tvorijo predsedniški kabinet (Presidential Cabinet), sestavljen iz trinajstih ministrov¹ in vodje pravosodja (Attorney General). Poleg kabineta ima predsednik še izvršilno pisarno (Executive Office of the

¹ V ZDA predsednik predlaga ministre (ang. Secretary), ki vodijo posamezna ministrstva (ang. Department), med katerimi so najpomembnejša: Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za zunanje zadeve, Ministrstvo za finance, Ministrstvo za trgovino ter Ministrstvo za kmetijstvo.

President), ki združuje obilico izvršilnih in svetovalnih struktur, med katerimi so najpomembnejše:

- Svet ekonomskih svetovalcev (Council of Economic Advisers), ki ga imenuje predsednik in mu v veliki meri pomaga pri oblikovanju ekonomske politike.
- Urad za vodenje in proračun (Office of Management and Budget), ki se ukvarja zlasti s pripravo proračuna.
- Svet za državno varnost (The National Security Council), ki združuje vojaške in varnostne svetovalce.

Sicer pa predsedniku ZDA na splošno pripisujejo sledeče funkcije (Ferfila et al., 2001, str. 842-845).

- Predsednik države: V ZDA predsedniška funkcija združuje funkciji predsednika države in predsednika vlade, kar sta v večini parlamentarnih demokracij ločeni funkciji. Kot predsednik države je predsednik ZDA hkrati tudi ceremonialni vodja.
- Predsednik vlade: Predsednik je zadolžen za zvezno administracijo, ki šteje približno tri milijone uslužbencev in porabi več kot tisoč milijard dolarjev letno. Čeprav so vsi uslužbenci formalno odgovorni predsedniku, le ta imenuje okoli tristo najvišjih birokratov ter dva tisoč nižjih vodij, podaja pa tudi predloge proračunov posameznih agencij Kongresu.
- Zakonodajna funkcija: Predsednik ima možnost preprečiti Kongresu sprejetje določenega zakona, kajti posamezen zakonski predlog mora pred dokončnim sprejetjem predsednik preučiti in se nanj ustrezno odzvati. Na voljo ima tri možnosti: predlog zakona lahko podpiše in s tem postane zakon, lahko izkoristi pravico veta in predlog zakona skupaj z obrazložitvijo vrne Kongresu, če pa se na predlog zakona ustrezno ne odzove, le ta postane zakon v desetih dneh.
- Vrhovni vojaški poveljnik: Ameriški predsednik operativno sicer ne vodi vojske, vendar kljub temu sprejema ključne in dokončne odločitve, saj je vrhovni poveljnik dvomilijonske vojske in ima dostop do kod za sprožitev jedrskih konic. Po ustavi je le Kongres pristojen za napoved vojne in ostale vojaške akcije, vendar je dokončna odločitev o vojaškem posegu vedno v rokah predsednika.
- Oblikovalec zunanje politike: Predsednik je samostojen in neodvisen pri sklepanju mednarodnih pogodb in dogovorov, ki jih mora nato potrditi še Senat z dvotretjinsko večino. Predsednik je pristojen tudi za imenovanje veleposlanikov in priznavanje tujih vlad.
- Oblikovalec ekonomske politike: Predsednik nosi veliko odgovornost pri oblikovanju ekonomske politike in njegova priljubljenost je v veliki meri odvisna predvsem od splošnih gospodarskih razmer v državi. Osrednji del predsednikovega ekonomskega programa sestavljajo politike obdavčenja, proračunskega trošenja ter regulacije gospodarstva, ki imajo zelo pomembne narodnogospodarske učinke. Po zakonu o zaposlovanju iz leta 1946 je predsednik dolžan poročati o splošnih gospodarskih razmerah in predlagati ukrepe, ki zagotavljajo največjo možno stopnjo zaposlenosti ter visoko gospodarsko stabilnost. Pri oblikovanju ekonomske politike ima močno oporo v Svetu ekonomskih svetovalcev, hkrati pa ne more mimo ekonomskega programa in smernic svoje stranke ter lastnih predvolilnih obljub.

1.1.2 Kongres in pravosodni sistem

Ameriški Kongres je dvodomen, sestavljen in Senata in Predstavniškega doma in ima po prvem členu ameriške ustave vse zakonodajne pristojnosti, kar pomeni, da je ustavna funkcija Kongresa oblikovanje politik. Dvodomnost Kongresa je uvedena kot premik k večji specializaciji, njegova navezanost na posamezne odbore in pododbore zagotavlja določeno strokovno komponento, poleg tega dvodomnost predstavlja sistem vzajemnega nadzora, saj morata vsak zakon potrditi oba kongresna domova (Senat in Predstavniški dom), oziroma vsak dom lahko uporabi pravico veta na politiko drugega ali pa predlaga posamezne amandmaje. Predstavniški dom je v primerjavi s Senatom bolj institucionaliziran in hierarhičen, glede delovnih nalog pa na splošno velja, da se Predstavniški dom ukvarja predvsem z gospodarskimi zadevami in proračunom, Senat pa večji del pozornosti namenja sodelovanju s predsednikom pri različnih imenovanjih, potrjevanju pogodb in mednarodnih zadevah. Pomembno vlogo v Kongresu imajo številni odbori in pododbori, ki oblikujejo največ politik, njihova osnovna naloga je priprava zakonov od osnutka do končne oblike, ki ga nato podpiše predsednik, hkrati pa so prisotni pri sprejemanju, izvajanju in nadziranju posameznih politik (Ferfila et al., 2001, str. 836-841).

Ameriški pravosodni sistem sestavljajo okrožna sodišča (District Courts), prizivna sodišča (Courts of Appeal) in Vrhovno sodišče (Supreme Court). Naloga Vrhovnega sodišča je interpretacija zveznih zakonov in njihova veljava na ozemlju ZDA, rešuje pa tudi spore med posameznimi zveznimi državami. Večina sodnih procesov se odvija na okrožnih sodiščih, kjer sodijo v primeru zločinov, nadzora nad zveznimi agencijami in stečajnimi postopki ter civilnimi sodbami. Zadeve, ki jih obravnavajo okrožna sodišča so rutinske narave in imajo le redko za posledico spremembo politike. Pomembno vlogo na okrožnih sodiščih imajo zvezni tožilci, ki predstavljajo ameriško vlado in sestavljajo obtožnice v primeru kršitev zveznih zakonov. Večina primerov na okrožnih sodiščih se nadaljuje na prizivnih sodiščih, ki morajo ponovno preučiti odločitve okrožnih sodišč, razen posebnih primerov, ki gredo avtomatično na Vrhovno sodišče². Zvezne sodnike in sodnike Vrhovnega sodišča imenuje predsednik ZDA, zato mnogi kritiki opozarjajo, da so sodišča in njihovi postavljeni sodniki najmanj demokratičen del ameriške vlade. Zvezna sodišča imajo, za razliko od okrožnih sodišč, možnost oblikovanja politik, zato so mnenja o sodiščih kot oblikovalcih politik različna. Mnogi so prepričani, da v demokratični družbi sodniki ne bi smeli razsojati npr. o vprašanju splava, spet drugi trdijo, da morajo imeti sodniki vlogo sprejemanja temeljnih odločitev v korist gospodarsko in politično slabše zastopanih demografskih skupin.

² V ZDA imajo tudi posebna zvezna prizivna sodišča (U.S. Court of Appeals for the Federal Circuit), ki so pristojna za obravnavo sporov s področja blagovnih znamk, avtorskih pravic, patentov, mednarodne trgovine in terjatev proti ZDA, njihove odločitve pa pomenijo precedens za vsa sodišča in agencije pod njihovo jurisdikcijo (Ferfila et al., 2001, str. 848, 849).

1.1.3 Politične stranke in interesne skupine

»Stranka je ena izmed številnih političnih skupin, njena značilnost je sodelovanje na volitvah s ciljem zmagati« (Downs, 1957, str. 25). Tako Antony Downs opredeli politično stranko kot skupino ljudi, ki si prizadeva doseči nadzor nad vladnim aparatom z zmago na volitvah. Kljub temu da predsednik, kongresniki, guvernerji in ostali vladni uradniki sodelujejo na volitvah kot predstavniki demokratske ali republikanske stranke, niso vedno enotni o posameznih politikah, kar se kaže v prepričevanju predsednika, ko skuša pridobiti zadostno podporo za svoje politične in ekonomske ukrepe. Ameriški politični sistem je edinstven, ker je bil vedno dvostrankarski, le redko se je pojavila močna tretja politična stranka. Glavni ameriški politični stranki sta Demokratska in Republikanska stranka, ki sta se skozi zgodovino periodično izmenjevali na oblasti, pri čemer je bila posamezna stranka ponavadi na oblasti skozi daljše časovno obdobje, zaradi česar so se izoblikovale določene ideološke razlike med demokratsko in republikansko stranko z vidika vodenja ekonomske politike (Ferfila et al., 2001, str. 825-830):

- Demokratski predsedniki skušajo na splošno uveljavljati strankarsko ekonomsko politiko socialne enakosti in pravičnosti, tako da so njihove ekonomske usmeritve in ukrepi, v primerjavi z republikanci, usmerjeni predvsem na področje zmanjševanja brezposelnosti in dohodkovnih razlik.
- Republikanski predsedniki na splošno zagovarjajo doktrino visoke ekonomske stabilnosti in učinkovitosti, zato v primerjavi z demokrati, večji del svoje ekonomske aktivnosti namenjajo vprašanju reševanja zmanjševanja inflacije in spodbudam za zagotavljanje visoke gospodarske rasti.

»Interesna skupina je organiziran skupek posameznikov, ki imajo skupne cilje in skušajo vplivati na uradno politiko« (Berry, 1984, str. 5). Interesna skupina združuje ljudi, ki vstopajo v proces oblikovanja politik in skušajo uveljavljati svoje cilje. Na splošno interesne skupine v ZDA razdelimo v tri glavna področja delovanja: gospodarsko področje, področje enakosti ter ekološko-energetsko področje. Gospodarsko področje, kot najpomembnejše področje delovanja, lahko razčlenimo nadalje še na štiri velike segmente: podjetništvo, delo, kmetijstvo in potrošnike, ki so močno odvisni od vladne politike. Regulacijska vladna politika lahko namreč omogoči ali pa onemogoči industriji velike dobičke, kar pomeni, da Zvezna vlada z neposrednim in posrednim poseganjem v gospodarstvo vpliva na njegovo delovanje in poslovanje. Sicer pa splošne podjetniške interese v ZDA zagotavljata Nacionalna zveza proizvajalcev (National Association of Manufacturers) in Trgovinska zbornica (Chamber of Commerce), v kateri je včlanjena večina ameriških podjetij. Različna trgovinska združenja so pomembna zaradi obstrukcije vladne regulacije, pri iskanju davčnih olajšav, pridobivanju uvoznih omejitev ter zagotavljanju različnih vladnih naročil in subvencij. Čeprav je njihovo delovanje od vseh interesnih združenj najtežje prepoznati, se rezultati njihovih prizadevanj kažejo predvsem v obliki dodatnih amandmajev, posameznih zakonskih izjemah in spremenjeni regulatorni politiki.

Interesne skupine v ZDA uporabljajo različne strategije za doseg svojih ciljev (Ferfila et al., 2001, str. 832-835):

- Lobiranje opredelimo kot organizirano komuniciranje s centri odločanja v vladi s ciljem vplivati na njihove odločitve (Milbrath, 1963, str. 8). Lobist je tako politični prepričevalec, ki deluje predvsem na zakonodajnem področju.
- Sodni postopki so ponavadi v ZDA najuspešnejša oblika delovanja interesnih skupin, saj je na sodiščih mogoče nadomestiti tisto, kar je bilo zamujeno na zakonodajnem področju. V ZDA so bile v tem pogledu zelo uspešne ekološke in potrošniške skupine ter skupine za enakopravnost državljanских pravic.
- Volilni inženiring se nanaša na interesne skupine, ki delujejo v samem volilnem procesu, s čimer skušajo vplivati na strankarsko strategijo in programske opredelitve, financirajo svoje kandidate ter aktivirajo članstvo za sodelovanje v kampanji.
- Stiki z javnostjo predstavljajo temeljno področje trženja interesnih skupin, ker neposredno vplivajo na podporo javnosti, posredno pa skušajo vplivati na formalne oblikovalce politik.

1.2 Ekonomski sistem

1.2.1 Institucionalna analiza ekonomskih sistemov

Ameriški ekonomski sistem spada v skupino izrazito tržno usmerjenih ekonomskih sistemov, je namreč tipičen predstavnik anglo-saksonskega kapitalističnega modela, pri čemer obstajajo tudi drugi kapitalistični modeli: azijski (npr. Japonska), kontinentalno-evropski (npr. Nemčija), mediteranski (npr. Italija) in socialno-demokratski (npr. Švedska). V tem poglavju se osredotočam na analizo ameriškega ekonomskega sistema, tudi z vidika primerjave z japonskim in evropskim ekonomskim sistemom. Za boljše ponazoritev prikazujem v Tabeli 1 na strani 7 povzetek splošnih institucionalnih značilnosti posameznih kapitalističnih ekonomskih sistemov. Osnova za primerjavo omenjenih ekonomskih sistemov zajema pet glavnih kriterijev, s pomočjo katerih skušam prikazati glavne institucionalne razlike in vlogo države na posameznih področjih:

- Stopnja tržne konkurence predstavlja delovanje splošnih tržnih zakonitosti.
- Trg dela obravnavam v smislu sindikalne organiziranosti in stopnje zaščitenosti delavcev ter njihovih delovnih mest s strani države.
- Trg kapitala³ obravnavam z vidika odprtosti in fleksibilnosti kapitalskih trgov.
- Socialni sistem predstavlja vlogo države na področju zagotavljanja splošnih pravic socialnega varstva.
- Izobraževalni sistem obravnava različne pristope na področju primarnega in sekundarnega izobraževanja.

³ Kapitalski in denarni trg skupaj tvorita finančni trg, v nadaljevanju pa se osredotočam na trg kapitala.

Tabela 1: Institucionalne značilnosti ekonomskih sistemov

	Tržna konkurenca	Trg dela	Trg kapitala	Socialni sistem	Izobraževalni sistem
Anglo-saksonski kapitalistični model	Zelo visoka stopnja tržne konkurence	Decentraliziran in nezaščiten trg delovne sile	Zelo dobro razvit in odprt kapitalski trg	Zelo nizka stopnja državnega poseganja	Poudarek razvijanju splošnih znanj
Azijski kapitalistični model	Pomembna povezava med korporacijami in državo	Visoka stopnja stabilnosti delovnih mest	Visoka stopnja zaščite pred tujimi investicijami	Nizka stopnja državnega poseganja	Poudarek razvijanju specifičnih znanj
Kontinentalno-evropski kapitalistični model	Visoka stopnja tržne konkurence	Relativno visoka stopnja zaščite delovne sile	Močna prepletenost med industrijo in finančnim trgov	Relativno visoka stopnja socialne zaščite	Poudarek razvijanju splošnih znanj
Mediteranski kapitalistični model	Nizka stopnja tržne konkurence	Zmerna stabilnosti delovnih mest	Nekoliko slabše razvit trg kapitala	Nizka stopnja zaščite s strani države	Poudarek razvijanju splošnih znanj
Socialno-demokratski kapitalistični model	Konkurenca zaradi zunanjih pritiskov (izvoz)	Centraliziran in dobro zaščiten trg delovne sile	Odsotnost razvitega kapitalskega trga	Visoka stopnja poseganja s strani države	Poudarek razvijanju specifičnih znanj

Vir: Amable, 2003, str. 108-112.

1.2.2 Institucionalna analiza ameriškega ekonomskega sistema

Analiza, ki sledi v nadaljevanju, temelji na medsebojni primerjavi ameriškega, japonskega in evropskega⁴ ekonomskega sistema, treh najrazvitejših svetovnih gospodarstev. Analiza temelji na primerjavi institucionalnih segmentov z vidika tržne konkurence, trga delovne sile, trga kapitala, ter sistema socialnega varstva in izobraževalnega sistema (Amable, 2003, str. 102-106).

Prva primerjava zajema stopnjo tržne konkurence, kjer je za ZDA značilna visoka stopnja cenovne konkurence in relativno šibko vladno poseganje v delovanje posameznih trgov. Ameriško tržišče je znano po svoji odprtosti tuji konkurenci in investicijam, medtem ko japonsko tržišče odlikuje močna konkurenca tako na področju cen kot tudi kakovosti, pri čemer ima država prevladujoč vpliv na delovanje posameznih trgov. Značilna je tudi visoka stopnja protekcionizma pred tujo konkurenco in investicijami. Za države EU na splošno velja relativno visoka konkurenca na področju kakovosti, znatno državno poseganje v tržne razmere in nizka stopnja protekcionizma glede tuje konkurence in investicij.

⁴ Evropski ekonomski sistem (države članice EU) zaradi svoje heterogenosti na splošno opredelim kot presek kontinentalno-evropskega, mediteranskega in socialno-demokratskega kapitalističnega modela.

Naslednje področje obravnava trg delovne sile. Ameriški trg delovne sile je v primerjavi z japonskim in evropskim precej bolj fleksibilen in mobilni, delojemalci so posledično precej slabše zaščiteni kot na japonskem in v državah EU, kar gre pripisati decentralizirani sindikalni organiziranosti, saj so sindikati sestavljeni iz ohlapnih lokalnih zvez, zaradi česar ameriška podjetja mnogo lažje najemajo dodatne delavce in odpuščajo presežne delavce. Japonski trg delovne sile je dobro zaščiten predvsem znotraj velikih korporacij, imajo močne sindikate znotraj korporacij in decentraliziran sistem plačnih pogajanj. Za evropski trg delovne sile je na splošno značilna visoka zaščitenost in stabilnost delovnih mest, srednje močni sindikati ter koordinirana vladna pogajanja in aktivna vloga zaposlovanja s strani države.

Tudi ameriški kapitalski trg se močno razlikuje od japonskega in evropskega. Za ameriški trg kapitala je značilna visoka stopnja zaščite manjšinskih delničarjev, nizka lastniška koncentracija, pomembnost institucionalnih investitorjev, visoka tržna aktivnost na področju kapitalskih povezav (prevzemi, združitve, pripojitve) in razvitost trga rizičnega kapitala. Ameriški kapitalski trg je zelo cenjen, zaradi svoje dobre organiziranosti, odlične obveščenosti in povezanosti z ostalimi mednarodnimi trgi kapitala. Japonski kapitalski trg ima nasprotno karakteristike: nizka zaščita zunanjih delničarjev, visoka lastniška koncentracija, velika povezanost in prepletenost med bančnim ter podjetniškim sektorjem, nižja tržna aktivnost na področju kapitalskih povezav in počasen razvoj trga rizičnega kapitala. Za države EU (razen Velike Britanije) na splošno veljajo naslednje ugotovitve: nizka zaščita zunanjih delničarjev, visoka lastniška koncentracija, nizka tržna aktivnost na področju kapitalskih povezav, zmeren razvoj na področju rizičnega kapitala, visoka bančna koncentracija ter pomembnost bank pri financiranju podjetniških investicij.

ZDA se od Japonske in držav EU razlikujejo tudi na področju zagotavljanja socialne varnosti. Za ameriški socialni sistem je značilna nizka stopnja socialne varnosti, predvsem kar zadeva vlogo zvezne vlade in njenega zagotavljanja socialnih pravic. Vlada je aktivna na področju zmanjševanja revščine s svojimi namenskimi podporami, sicer pa v ZDA nimajo enotnega pokojninskega sistema, ker je le ta prepuščen trgu in odločitvam posameznika. Japonski socialni sistem je v marsičem podoben ameriškemu, saj je tudi zanj značilna nizka stopnja zagotavljanja socialne varnosti s strani države, socialni izdatki pa so v glavnem namenjeni zmanjševanju revščine. Prav tako je za Japonsko značilen majhen delež javnih izdatkov za potrebe zagotavljanja socialne varnosti. Za države EU (razen Velike Britanije) na splošno velja visoka stopnja zagotavljanja socialnega varstva, ki temelji predvsem na visoki zaščiti delovnih mest in močni prisotnosti države. Socialna zavarovanja se financirajo z različnimi prispevki, kar velja tudi za sistem pokojninskega zavarovanja, ki je pod državnim nadzorom.

Zadnje področje primerjave je posvečeno izobraževalnemu sistem. V ZDA je šolski sistem razdeljen na javne in privatne šole, pri čemer Zvezna vlada namenja relativno majhen delež javnih izdatkov za potrebe javnega šolstva. V ZDA je prisotna zelo močna konkurenca na področju visokošolskega izobraževanja med številnimi svetovno znanimi fakultetami. Med drugim v ZDA nimajo enotno urejenega sekundarnega izobraževanja, v šolah pogosto poudarjajo razvijanje splošnih učnih sposobnosti in znanj. Ameriški izobraževalni sistem

namenja manj pozornosti učenju tujih jezikov in zagovarja filozofijo učenja skozi celotno življenjsko obdobje. Za Japonsko je prav tako kot za ZDA značilen relativno nizek delež javnih izdatkov za potrebe javnega šolstva, vendar pripisujejo velik pomen enotnemu in kvalitetnemu sekundarnemu izobraževanju, kar potrjuje visok vpis v visokošolske programe. Japonski izobraževalni sistem je znan tudi zaradi svojega znanstvenega in tehničnega izobraževanja, torej razvijanja specifičnih znanj in sposobnosti. Za države EU na splošno velja relativno visoka stopnja javnih izdatkov za potrebe javnega šolstva, visok vpis v visokošolske programe, dobro razvit sistem poučevanja tujih jezikov ter poudarek na razvijanju specifičnih sposobnosti in znanj.

Na splošno lahko zaključim, da je glavna prednost ameriškega ekonomskega sistema v primerjavi z japonskim in evropskim v njegovi fleksibilnosti, kar pomeni, da so ameriška podjetja bolj prilagodljiva na področju kapitalskih širitev, odpuščanja presežnih delavcev in razvijanja novih proizvodov. Omenjene značilnosti omogočajo ameriškem gospodarstvu določene primerjalne prednosti, kar potrjuje tudi zelo visok bruto domači proizvod na prebivalca (BDP p.c.) v Tabeli 2.

Tabela 2: Prikaz makroekonomskih indikatorjev najrazvitejših svetovnih gospodarstev

Leto 2003	BDP (pariteta) v trilijonih \$	BDP p.c. v \$	Stopnja rasti BDP-ja	Inflacijska stopnja	Stopnja brezposelnosti	Stopnja industrijske rasti
ZDA	10,99	37.800	3,1%	2,3%	6,0%	0,3%
Japonska	3,58	28.200	2,7%	-0,3%	5,3%	3,3%
EU*	11,05	25.700	1,0%	2,0%	9,1%	0,8%

* Podatki za Evropsko Unijo se nanašajo na leto 2004 za vseh 25 držav članic.

Vir: CIA, The World Factbook 2004.

1.3 Značilnosti ameriškega politično ekonomskega sistema

Za vsak ekonomski sistem je bistvenega pomena vprašanje prepletanja trga in države, zato se posamezni ekonomski sistemi največkrat razlikujejo glede na stopnjo vpletenosti in poseganja države v delovanje posameznih tržnih procesov. Ameriški politični sistem predstavljajo predsednik, Kongres, pravosodni sistem, stranke in lobiji, ki s svojimi pooblastili in ukrepi vplivajo na delovanje ameriškega ekonomskega sistema. Glede na to, da spada ameriški ekonomski sistem v skupino izrazito tržno usmerjenih kapitalističnih modelov, lahko sklepamo, da je za ZDA značilna relativno majhna vloga državnega poseganja na delovanje posameznih trgov, kar je še posebej opazno na trgu dela in kapitala ter pri samem zagotavljanju sistema javnega socialnega varstva in izobraževanja.

Kljub temu, da v ZDA večino temeljnih ekonomskih vprašanj rešuje tržni sistem, ima država (vlada na različnih ravneh) s svojimi mehanizmi pomemben vpliv na delovanje ameriškega gospodarstva na področjih stabilizacije in rasti, regulacije in nadzora ter zagotavljanja neposrednih storitev in pomoči.

- Primarna ekonomska funkcija zvezne vlade je usmerjanje in vodenje ekonomske politike, s čimer poskuša zagotavljati stabilno gospodarsko rast, visoko stopnjo zaposlenosti in cenovno stabilnost. Za doseganje makroekonomske stabilnosti ima vlada na voljo predvsem fiskalno in monetarno politiko. Zvezna vlada oblikuje fiskalno politiko s spreminjanjem davčnih stopenj in državnih izdatkov, pri čemer je za ameriški davčni sistem značilna delitev pooblastil med posameznimi izvršilnimi in zakonodajnimi telesi. Postopek odločanja se prične s predsednikovim predlogom proračuna, ki ga potrdi Kongres, s svojimi predlogi pa aktivno sodeluje tudi Ministrstvo za finance (Treasury). Monetarna politika ZDA je v pristojnosti relativno neodvisne finančne institucije Zveznih rezerv⁵ (The Federal Reserve, FED) in njenega Sveta guvernerjev (The Board of Governors), ki je pristojen za vodenje monetarne politike. Zvezne rezerve z mehanizmi spreminjanja medbančne obrestne mere in ponudbe denarja v obtoku nadzirajo načrtovano makroekonomsko stabilnost in rast.
- Zvezna vlada ima pomembno vlogo pri regulaciji in nadzoru delovanja ameriškega gospodarstva. Njeno delovanje je usmerjeno na neposredni in posredni nadzor cen ter protimonopolno zakonodajo, s katero preprečuje delovanje tržnih nepopolnosti. Vlada izvaja tudi nadzor podjetij glede zagotavljanja socialnih standardov, kot so zagotavljanje splošne varnosti in zdravja ter čistega in zdravega okolja. Pri nadzoru nad delovanjem gospodarstva velja izpostaviti dve vladni agenciji: Komisija za vrednostne papirje in menjavo (Securities and Exchange Commission) nadzoruje poslovanje na trgu vrednostnih papirjev, ščiti investitorje in skrbi za varnost na trgu vrednostnih papirjev ter Zvezna trgovinska komisija (Federal Trade Commission), ki uravnava poslovno prakso in skrbi za preprečevanje in odkrivanje različnih monopolnih oblik.
- Zvezna vlada je zadolžena za zagotavljanje določenih neposrednih storitev, ki predstavljajo njen nacionalni interes. Sem sodijo: zagotavljanje nacionalne varnosti, podpora raziskavam in razvoju na področju novih proizvodov in tehnologij ter vodenje programov za razvijanje poklicnih in delovnih sposobnosti. Omenjeni vladni izdatki imajo zelo pomemben vpliv na razvoj posameznih ameriških lokalnih in regionalnih ekonomij, hkrati pa vplivajo na delovanje celotnega ameriškega ekonomskega sistema.
- Zadnje področje vpletenosti zvezne vlade v ameriško gospodarstvo predstavlja pomoč podjetjem in posameznikom v smislu zagotavljanja ugodnih posojil in tehnične podpore majhnim podjetjem, pomoč posameznikom pa se odraža v obliki posojil študentom za plačilo šolnin ter pomoč družinam z nizkimi dohodki v obliki prehrabnih bonov (Food Stamps) in subvencij pri plačevanju storitev socialnega varstva.

Ekonomija in politika se v ZDA nenehno prepletata, kar skušam podrobneje prikazati tudi v drugem poglavju. Le to je namenjeno analizi izbranih ameriških povojnih predsednikov, ki so s svojimi ukrepi pomembno vplivali na razvoj ameriškega politično ekonomskega sistema. Poleg ekonomskih in političnih usmeritev, predstavljam izbrane predsednike tudi z vidika njihovih glavnih makroekonomskih dosežkov, ki služijo predvsem za potrebe medsebojne primerjave v tretjem poglavju.

⁵ Ameriški monetarni sistem je sestavljen iz skupine 12 emisijskih (centralnih) bank.

2 **Politično ekonomske usmeritve izbranih predsednikov**

Namen tega poglavja je kronološka predstavitev politično ekonomskih usmeritev izbranih ameriških povojnih predsednikov, s poudarkom na vodenju ekonomske politike, ki je razčlenjena na štiri temeljne politike:

- Fiskalno politiko obravnavam iz treh zornih kotov: davki, državni izdatki in proračun.
- Monetarno politiko obravnavam s pomočjo dveh glavnih instrumentov: medbančna obrestna mera in količina denarja v obtoku.
- Regulatorno politiko predstavljam kot samostojno ekonomsko politiko, ker se regulatorni ukrepi med posameznimi predsedniki močno razlikujejo in jih ni mogoče posploševati, hkrati pa regulatorna politika nazorno prikazuje preplet politične in ekonomske aktivnosti.
- Zunanjetrgovinsko politiko obravnavam predvsem z vidika trgovinskih sporazumov in deviznega tečaja.

Pri vsakem izmed izbranih predsednikov sledi analiza ekonomskih dosežkov z vidika glavnih makroekonomskih ciljev: nizka brezposelnost, stabilne cene, visoka gospodarska rast in nizek proračunski primanjkljaj.

Političnim usmeritvam namenjam manj pozornosti, pri čemer so le te razčlenjene na notranjo in zunanjo politiko. Notranja politika se osredotoča na aktualna družbeno ekonomska vprašanja v ZDA, zunanja politika pa se osredotoča na vlogo ZDA v odnosih z Sovjetsko zvezo (SZ, Rusijo) in Kitajsko.

2.1 **John F. Kennedy (1961-1963)**

Čeprav je demokratski predsednik John F. Kennedy opravljal svojo funkcijo nekaj manj kot tri leta, ostaja v spominu mnogih Američanov eden izmed najbolj priljubljenih ameriških povojnih predsednikov. Zgodovina se ga spominja po tem, da je ljudem predstavljal možnost boljše in lepše prihodnosti, ker je trdno in odločno zagovarjal pomembnost družbenega konsenza, rasne sloge in globalnega miru (Nenadović, 1984, str. 7).

2.1.1 **Ekonomska politika in makroekonomski dosežki**

Kennedy je za glavni cilj svoje ekonomske politike postavil nizko stopnjo brezposelnosti, veliko pozornosti pa je namenil tudi gospodarski rasti, boljši kakovosti življenja in vprašanju revščine. Čeprav je bila stopnja brezposelnosti ob koncu petdesetih let precej nižja od tiste za časa »velike depresije« v tridesetih letih, je le ta leta 1958 znašala visokih 7,6 odstotkov, največ po koncu druge svetovne vojne, kar je pri ekonomistih že vzbujalo skrbi (Stein, 1988, str. 90). Problem brezposelnosti je nameraval Kennedy rešiti z ekspanzijo na strani povpraševanja. Doseganje polne zaposlenosti na račun večjega domačega povpraševanja bi tako služilo kot glavni instrument za doseganje višje gospodarske rasti, ob predpostavki, da bo gospodarstvo

dosegalo višjo stopnjo investiranja, večje privatne investicije v usposabljanje delavcev in hitrejša prilagajanja za učinkovitejše proizvodjalne metode. Naslednja izmed Kennedijevih ekonomskih prioritet je bila stopnja gospodarske rasti, ki je ob začetku šestdesetih let znašala 3 odstotke letno, kar sicer omogoča podvojitev bruto domačega proizvoda (BDP) v petindvajsetih letih, vendar so nekatera konkurenčna gospodarstva rasla še hitreje. V ZDA so bili zaskrbljeni predvsem zaradi hitre gospodarske rasti v SZ, na Japonskem, v Franciji in Nemčiji.

Kennedy in njegovi ekonomski svetovalci so zagovarjali keynesiansko ekonomsko doktrino, vendar se je njihova interpretacija vprašanja inflacije razlikovala od klasičnih keynesianskih načel. Njihovo razmišljanje se ni več nanašalo na predpostavko, da pri nepopolni zaposlenosti inflacije ni in le ta nastopi šele pri polni zaposlenosti. Inflacijo so obravnavali kot stalni proces v povezavi z brezposelnostjo (ang. trade off). To je pomenilo, da so o inflaciji razmišljali z vidika Phillipsove krivulje⁶, ki ob visoki inflacijski stopnji predvideva nizko stopnjo brezposelnosti in obratno. Rešitev so torej videli v izboljšanju trga dela sile, natančneje z boljšim usposabljanjem in spodbudami za večjo mobilnost delavcev, s čimer bi znižali brezposelnost ob obstoječi inflaciji.

Fiskalna politika

Glede na nezavidljivo ekonomsko stanje v kakršnem se je znašla Kennedijeva administracija, se je predsednik odločil za ekspanzivno fiskalno politiko. Kljub temu, da se je Kennedy že od samega začetka zavzemal za znižanje davčnih stopenj, se je za omenjeno potezo odločil šele po več kot letu in pol. Pred dokončnim sprejetjem davčnih olajšav je imel kar nekaj pomislekov, ker ni vedel kako se bosta odzvala Kongres in ameriška javnost na naraščajoči proračunski primanjkljaj, hkrati pa je bilo mogoče opaziti, da se gospodarstvo počasi prebuja po recesiji iz leta 1960. Prav tako so se v administraciji pojavili različni pogledi glede dejstva, da naj bi davčne olajšave pomenile glavno spodbudo povečanja zaposlenosti, varčevanja in investiranja, vendar so bili enotnega mnenja, da bo znižanje davčnih stopenj povečalo razpoložljivi dohodek gospodinjestev in njihovo potrošnjo v večji meri, kot v primeru ekspanzivnih vladnih programov. Naslednji dejavnik, ki je dajal prednost nižjim davčnim stopnjam proti vladnim izdatkom je bilo dejstvo, da Kongres ni bil pripravljen odobriti novih programov, razen tistih, ki so se nanašali na izobraževanje zaposlenih in regionalni razvoj. Kongres je pred tem sicer odobril Kennedijev predlog za povečanje vojaških izdatkov zaradi sovjetske postavitve berlinskega zidu, ni pa podprl ostalih nevojaških programov, ker se večina kongresnikov ni strinjala z namembnostjo porabe proračunskega denarja. Kennedy je dokončno predlagal znižanje davčnih stopenj Kongresu konec leta 1962, zakon pa je začel veljati šele ob začetku leta 1964, torej po Kennedijevi smrti. Kennedijeva davčna reforma je zajemala znižanje individualnih davčnih stopenj za vse davčne razrede, poleg tega pa tudi znižanje davčnih stopenj za podjetniške dobičke. Za kako velik in pomemben korak je šlo priča dejstvo, da je omenjeni ukrep predstavljal največje znižanje davkov v dotedanji ameriški zgodovini in največji uspeh Kennedijeve ekonomske politike. Takratne vladne študije so predvidevale, da

⁶ Povzeto po angleškem ekonomistu A. W. Philipsu, ki je objavil statistično analizo z naslovom "The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957," 1958.

lahko znašajo davčne olajšave približno 14 milijard dolarjev letno, pa kljub temu ne bo prišlo do občutnega zmanjšanja javnih prihodkov. Kennedyjeve davčne olajšave so hkrati pomenile nekakšno »revolucijo« v tedanji keynesianski ekonomski doktrini, ki je v primeru recesije predvidevala ekspanzivno fiskalno politiko v obliki povečane vloge države in državnih izdatkov, Kennedy pa se je odločil povečati celotno potrošnjo na račun nižjih davčnih stopenj. V tem primeru predstavlja Kennedyjeva fiskalna »revolucija« nov način za doseganje ekonomskih rezultatov, saj se je Kennedy kot predstavnik demokratske politične opcije in liberalne ekonomske doktrine, odločil za konservativno republikansko doktrino, ki preferira nižje davčne stopnje proti povečanju državnih izdatkov (Stein, 1988, str. 101-107).

Kennedijevi ekonomisti so ob davčnih olajšavah poudarjali koncept t.i. »polno zaposlitvenega proračuna«. Trdili so, da čeprav imajo opraviti s proračunskim primanjkljajem, bo postopoma le ta prešel v proračunski presežek, vendar le pod predpostavko, če bo gospodarstvo polno zaposleno. Davčne olajšave so prikazovali kot način izravnavanja proračuna, ker naj bi usmerjale gospodarstvo k polni zaposlenosti. Olajšave so bile namenjene prebivalstvu kot tudi korporacijam in podjetjem, od slednjih pa si je Kennedyjeva administracija obetala največ. Ekonomski svetovalci so predvidevali, da naj bi korporativne davčne olajšave spodbudile večje investicijsko povpraševanje, kar bi povečalo delež celotnega domačega dohodka namenjenega investicijam. Te nove investicije naj bi postopoma povečale proizvodne zmogljivosti in posledično celotni domači proizvod, vendar se je kmalu izkazalo, da so imele korporativne davčne olajšave zanemarljiv učinek v primerjavami z olajšavami prebivalstvu. Slednji so imeli tako na voljo več razpoložljivega dohodka, s čimer se je povečala domača potrošnja, hkrati s potrošnjo pa se je povečala tudi celotna domača proizvodnja in zaposlenost (Carson, 1973, str. 151).

Monetarna politika

Hkrati z ekspanzivno fiskalno politiko je Kennedy leta 1961 zagovarjal ekspanzivno monetarno politiko, kar je bilo videti predvsem v povečani ponudbi denarja, vendar ekonomisti niso enotnega mnenja, katera ekonomska politika je kasneje dejansko pripomogla k zavirljivi gospodarski rasti. Nekateri ekonomisti trdijo, da je agregatno povpraševanje odvisno od ponudbe denarja v obtoku in dajejo torej prednost monetarni politiki, drugi so prepričani v pomembnost davčnih olajšav in dajejo večji poudarek fiskalni reformi. Dejstvo ostaja, da sta obe usmeritvi, tako večja ponudba denarja v obtoku in davčne olajšave, skupaj prispevali k ekspanziji agregatnega povpraševanja in domače proizvodnje. Vendar vseeno obstajajo določene razlike med fiskalno in monetarno ekspanzijo, saj imajo davčne olajšave ponavadi relativno kratkoročen ekonomski efekt, medtem ko lahko stalna rast ponudbe denarja v obtoku povzroči trajnejšo rast na strani povpraševanja, kar pomeni, da imajo ukrepi na področju monetarne politike ponavadi dolgotrajnejše učinke (Stein, 1988, str. 111).

Zunanjetrgovinska politika

Kennedy se je avgusta leta 1962 sestal s predsednikom zveznih rezerv (William McChesney Martin), s katerim sta razpravljala o vprašanju dolarja in problemu ameriških deviznih rezerv. Kennedy je predlagal petletno obdobje, v katerem naj bi ZDA odpravile svoj deficit na tekočem delu plačilne bilance. To naj bi dosegli v dogovoru z zahodno evropskimi zavezniki, s presežkom v svojih plačilnih bilancah napram ZDA, ki bi financirali ameriški deficit tako, da bi držali ameriške dolgoročne obveznice, denominirane v dolarjih. Pri tem naj bi omenjene države obljubile, da bodo spremenile svojo politiko deviznih rezerv v začrtano smer, ki ne bo ogrožala ameriških zlatih rezerv. Kennedy je predvideval, da evropski zavezniki ne bodo dolgo pripravljeno držati »deficitnih dolarjev« in bodo v zameno zahtevali ameriško zlato, pri čemer se je bal, da bo moral zaradi tega odpoklicati ameriške vojaške misije v tujini ali pa devalvirati dolar. Pomočnik ameriškega državnega sekretarja Bell je razmišljal celo o morebitni spremembi svetovnega plačilnega sistema, kar je predsednik ameriškega finančnega ministrstva (Douglas Dillon) odločno zanimal in predlagal, da evropske zaveznice prevzamejo nase večji del vojaških stroškov nastalih zaradi hladne vojne. Na koncu sta se Kennedy in Martin vendarle dogovorila, da ne bo prišlo do novega Bretton Woodsa⁷, do pomembnih sprememb pa je dejansko prišlo devet let kasneje (Gavin, 1999, str. 11-13).

Regulatorna politika

Kennedijeva administracija je uvedla mnogo ukrepov in socialnih programov za zmanjšanje revščine. Čeprav so ti ukrepi pomenili določen odmik od sistema prostega trga so bili prirejani na osnovi, ki je bila sprejemljiva za ameriški ekonomski sistem. Pri tem ni šlo za spreminjanje ekonomskega sistema, temveč za povečano vlogo države v obliki specifičnih intervencij in ukrepov na področju redistribucije dohodka. Januarja leta 1962 so Kennedijevi ekonomski svetovalci objavili smernice na področju cen in plač, uvedene z namenom brezinflatornega pospeševanja gospodarske aktivnosti, pri čemer je šlo za poseg na področju dohodkovne politike. Intervencija je povzročila nezadovoljstvo med delodajalci in sindikati, situacija pa se je še dodatno zaostila marca leta 1962, ko so proizvajalci jekla napovedali 3,5 odstotno zvišanje cen jekla, kar so aprila 1962 tudi dejansko storili. Kennedy je posvaril podjetja v jeklarski panogi na možne negativne posledice, kar je pripomoglo k znižanju cen jekla na predhodni nivo. Ponesrečen poskus poseganja na področje dohodkovne politike je še dodatno prepričal administracijo v smiselnost uvajanja davčnih olajšav napram novim vladnim programom in uredbam (Stein, 1988, str. 97-99).

Kennedijevi makroekonomski dosežki

Glede na glavne makroekonomske indikatorje lahko ugotovim, da je bila Kennedijeva administracija zelo uspešna pri vodenju ekonomske politike, saj je v njenem mandatu prišlo do

⁷ Leta 1944 je prišlo v Bretton Woodsu (ZDA) do podpisa pomembnega mednarodnega sporazuma o stabilizaciji svetovnega gospodarstva in nastanka Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT) ter ustanovitve Svetovne banke (WB) in Mednarodnega denarnega sklada (IMF).

občutnega znižanja brezposelnosti in inflacije ob zelo visoki gospodarski rasti, vendar pa je hkrati prišlo do znatnega povečanja proračunskega primanjkljaja kot je razvidno iz Tabele 3.

Tabela 3: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v Kennedijevem mandatu

JOHN F. KENNEDY	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (1961)	7,7%	1,7%	2.491	-3,34
Ob koncu mandata (november 1963)	5,3%	1,3%	2.864	-5,92
Povprečna letna stopnja rasti	-10,75%	-8,11%	4,93%	26,64%

Vir: Forbes, 2004.

2.1.2 Politične usmeritve

Na notranje političnem področju je nameraval Kennedy razširiti gospodarske pridobitve in napredek za vse državljanke ZDA, vendar je malenkostna večina, s katero je zmagal na predsedniških volitvah leta 1960, močno omejevala njegov predsedniški mandat. Poleg tega se je srečeval z nasprotovanji Kongresa, predvsem glede načrtov za povečanje zvezne pomoči za potrebe izobraževanja in zdravstvenega zavarovanja ostarelih oseb. Prizadeval si je tudi za sprejetje zakona o državljskih pravicah in programa za boj proti revščini, kajti v času njegovega mandata je bilo gibanje za državljske pravice na vrhuncu svojega vpliva in moči, omenjeni zakon pa so dokončno sprejeli šele leta 1964, torej po Kennedijevi smrti.

Na zunanje političnem področju je Kennedija zaznamoval spor s SZ glede kubanske raketne krize. Do najhujše zaostritve odnosov med ZDA in SZ je prišlo 14. oktobra leta 1962, ko so ameriška vohunska letala na Kubi odkrila sovjetske izstreliščne ploščadi, usmerjene na ameriške cilje. Svet se je znašel na pragu tretje svetovne vojne, do katere pa ni prišlo tudi zaradi Kennedijevih preudarnih odločitev. Kennedy se je zavedal, da bi z napadom na kubanska jedrska izstrelišča SZ odgovorila s povračilnimi ukrepi, zato je 22. oktobra predlagal pomorsko blokado Kube, s čimer je preprečili dostavo in namestitev novih jedrskih raket. Hkrati s sprejetjem pomorske blokade je javno pozval SZ, naj nemudoma umakne jedrsko orožje iz Kube. Po dveh tednih negotovosti in napetosti je 28. oktobra SZ vendarle popustila ameriškim zahtevam in odstranila jedrske rakete, vendar so morale ZDA zagotoviti SZ, da ne bodo nikoli napadle Kube. Kubanska raketna kriza predstavlja prelomnico v ameriško-sovjetskih odnosih, saj sta Kennedy in sovjetski premier Hruščev vzpostavila neposredno telefonsko linijo med Belo hišo in Kremljem v izogib nadaljnjim konfliktom in boljši komunikaciji. Kmalu po koncu raketne krize sta Kennedy in Hruščev podpisala tudi sporazum o prepovedi izvajanja atmosferskih jedrskih poskusov. Med drugim se je Kennedy maja leta 1961 zavzel za ameriški vesoljski program in idejo o poletu človeške posadke na Luno, saj je vesoljski program postal eno izmed glavnih področij tekmovanja s SZ, ki je leta 1961 prehitela ZDA v bitki za izstrelitev človeške posadke v vesolje.

2.2 Richard Nixon (1969-1974)

Republikanski predsednik Richard Nixon je leta 1968 zmagal na predsedniških volitvah z najmanjšo razliko v dotedanji zgodovini. Leta 1972 je bil ponovno izvoljen s prepričljivo večino, vendar je moral zaradi afere Watergate dve leti pred iztekom drugega mandata leta 1974 odstopiti s položaja predsednika ZDA, s čimer se je izognil zelo verjetni odstavitvi.

2.2.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki

Nixon se je skozi celotni mandat ubadal s perečo makroekonomsko problematiko. V ospredju se je znašla naraščajoča inflacija, ki je že med njegovo predsedniško kampanjo leta 1968 dosegla 5 odstotkov, največ po začetku korejske vojne⁸ (Stein, 1988, str. 134). Nixon se je zavedal omenjene težave, vendar hkrati ni bil pripravljen dovoliti občutnejšega povečanja brezposelnosti na račun zmanjšanja inflacije. Njegovi ekonomski svetovalci so predvidevali, da bi se stopnja brezposelnosti povečala iz tedanjih 3,3 odstotka na 4 odstotke, ne da bi se spremenila inflacijska stopnja. Če bi hoteli znižati inflacijo, bi se morala pri tem stopnja brezposelnosti dvigniti nekoliko nad 4 odstotke, kar bi lahko dosegli z omejitveno politiko na strani povpraševanja. Nixonova administracija je za odpravo ekonomskih problemov predlagala zmanjšanje proračunskega primanjkljaja, omejitve rasti plač in zvišanje obrestnih mer. Omenjeni ukrepi so bili namenjeni omejitvi ekonomske aktivnosti, rahlemu povečanju brezposelnosti in znižanju rasti plač. Na ta način naj bi podjetja, zaradi nižje plačne obremenitve in manjše potrošnje, prenehala dvigovati cene in inflacija bi se znižala. Vendar se napovedi niso odvijale po pričakovanjih, kar je sprožilo kritike in nezadovoljstvo glede Nixonove ekonomske politike. Makroekonomski kazalci so sredi leta 1970 prikazovali zaskrbljujočo podobo: visoko 5 odstotno inflacijo in prav tolikšno stopnjo brezposelnosti, kar so kritiki označevali kot »dvojno nevarnost⁹«.

Fiskalna politika

Nixon je verjel v pozitivne ekonomske učinke presežnih vojaških sredstev, ki bi se sprostila ob koncu vietnamske vojne, kar bi skupaj z rastjo domačega dohodka zagotovilo rast izdatkov za nevojaške potrebe in omogočilo znižanje davkov. Spomladi leta 1970 se je Nixon znašel pred dilemo glede podaljšanja začasnih davkov za potrebe vietnamske vojne, vendar se na pobudo svojih ekonomskih svetovalcev ni odločil za ukinitve veljavnosti začasnega vojnega davka.

V svojem letnem nagovoru Kongresu leta 1971 je Nixon opredelil svoj polno zaposlitveni proračun kot enega izmed glavnih načinov za pospešeno gospodarsko okrevanje. V svojem letnem nagovoru je dejal: »Za doseg tega cilja bom letos predlagal ekspanzivni proračun, takega ki bo stimulatивно vplival na gospodarstvo in posledično odprl nove zaposlitvene

⁸ Korejska vojna je trajala med leti 1950 in 1953.

⁹ Visoka stopnja inflacije in brezposelnosti oziroma stagflacija.

možnosti za milijone Američanov« (Nixon, 1971, str. 52). S predsednikovega vidika je bil proračun omejitev njegovih lastnih ukrepov, ki jih je predhodno sprejel z namenom uvedbe večje discipline in odgovornosti v fiskalni politiki. Polno zaposlitveni proračun mu je leta 1971 onemogočil povečanje izdatkov in znižanje davkov, kar je posredno oviralo hitrejše okrevanje gospodarstva. Nixon se je zato zavzemal za povečanje vojaških izdatkov, Kongres pa tega ni odobral, zaradi česar je prišlo do nesoglasij med predsednikom in Kongresom. Na koncu sta obe strani morali sprejeti kompromisno rešitev, ki je pomenila večje vojaške in nevojaške izdatke kot je bilo sprva načrtovano, posledično je bila celotna državna potrošnja še večja.

Prelomnica v ameriški ekonomski politiki se je zgodila v predsedniški rezidenci Camp David med 13. in 15. novembrom leta 1971, kjer so se zbrali predsednik Nixon in njegovi ekonomski svetovalci. Sprejeli so vrsto ekonomskih ukrepov in smernic, ki so odločilno zaznamovali prihodnje dogodke v ZDA in drugod po svetu. Sprejetih je bilo več smernic glede fiskalne politike, ki naj bi delovala spodbudno na ameriško gospodarstvo. Predvideli so enakomerno znižanje izdatkov in davkov, da ne bi prišlo do povečanja proračunskega primanjkljaja. Menili so, da naj bi stimulativen učinek davčnih olajšav presegel restriktivni učinek zmanjšanja izdatkov, tudi na podlagi uveljavljene prakse Kongresa, ki pogosto predsednikove predloge davčnih olajšav dopolni še z dodatnimi olajšavami. Po koncu zasedanja, 15. novembra leta 1971, je Nixon ameriški javnosti predstavil osem glavnih točk novega vladnega ekonomskega načrta¹⁰. Načrt obravnava sledeče spremembe: zamrznitev plač in cen, prenehanje zlatega standarda, dodatno obdavčenje uvoženega blaga, olajšave za investicijske projekte, odlog določenih predlaganih državnih izdatkov, odpravo trošarin na avtomobile in uvedbo novega vladnega kabineta, ki bo nadziral celoten program. Javnost se je na splošno pozitivno odzvala na nov vladni program in omejitve, še zlasti glede odprave zlatega standarda.

Monetarna politika

Nixon in njegovi ekonomski svetovalci so vprašanje inflacije skušali reševati predvsem s pomočjo monetarne politike, zato so posvečali veliko pozornosti ponudbi denarne mase. Nixonova administracija je bila leta 1969 zaskrbljena zaradi monetarne politike, saj je bila le ta naravnana v restriktivno smer še preden je Nixon zasedel predsedniški položaj. Problemi so se pojavili v drugi polovici leta 1969, ko so zaradi upočasnitve rasti ponudbe denarja v obtoku obrestne mere posledično poskočile. Pojavljali so se tudi znaki učinkovitosti protiinflacijske politike. Celotna potrošnja in proizvodnja sta se upočasnjevali, stopnja brezposelnosti se je septembra 1969 povečala na 4 odstotke, vendar je že naslednji mesec zopet padla na 3,4 odstotke, tako da administracija ni imela pravega dokaza ali se inflacijska stopnja dejansko znižuje (Stein, 1988, str. 151-154). Administracija se je bala nadaljnje restriktivne monetarne politike Zveznih rezerv, kar bi lahko pahnilo ameriško gospodarstvo v recesijo¹¹, pri čemer bi

¹⁰ Načrt opozarja: Ne smete dvigovati cen, plač, najemnin, obrestnih mer ali dividend. Ne smete plačevati z zlatom ali drugimi žlahtnimi kovinami. Ne vozite japonskih avtomobilov. Ne nosite italijanskih čevljev in ne pijte francoskega vina. Kdor kupi ameriški avtomobil ga morate zato ustrezno nagraditi in ne obdavčiti tega nakupa.

¹¹ Administracija ni imela konkretnega dokaza o zmanjševanju inflacije, zato so zelo pozorno spremljali vsak ukrep zveznih rezerv.

bilo ob recesiji potrebno voditi bolj ekspanzivno monetarno politiko. Zvezne rezerve so med leti 1970 in 1971 dejansko poskrbele za porast denarja v obtoku, s čimer so zagotovile potrebne pogoje za nadaljnje gospodarsko okrevanje, sredi leta 1973 pa je, zaradi obetajoče gospodarske rasti, sledil ponovni zasuk politike zveznih rezerv v bolj restriktivno smer.

Zunanjetrgovinska politika

ZDA so se ubadale z težavami na mednarodnem finančnem področju že celo desetletje, predvsem zaradi deficita v tekočem delu plačilne bilance. Po takrat veljavnem sistemu so bile ZDA dolžne zamenjati dolarje tujih centralnih bank in finančnih ministrstev za zlato po fiksni ceni 35 dolarjev za unčo¹² zlata (Stein, 1988, str. 164). Nastal je problem, ker je bila vrednost ameriških zlatih rezerv precej manjša od vrednosti dolarske mase v rokah nerezidentov, kar je pomenilo, da ni bi bilo na voljo dovolj zlata pri zamenjavi dolarjev za zlato. ZDA so imele na voljo dve možnosti: zaustavitev izplačevanja v zlatu, ali spremeniti ceno unče zlata, kar bi pomenilo padec vrednosti dolarja. Leta 1971 se je zato pojavila potreba po uvedbi sistema prostega deviznega tečaja, medtem pa je bila ameriška vlada vse bolj zaskrbljena zaradi problema z Japonsko. ZDA so namreč imele velik deficit v trgovinski bilanci z Japonsko, poleg tega so se ameriška podjetja pritoževala nad agresivno konkurenco japonskih podjetij, zato so se pojavila celo razmišljanja o uvedbi kvot in drugih trgovinskih omejitvah na japonski uvoz. Vendar so vladni zagovorniki proste trgovine kot rešitev omenjenega problema omenjali ukinitve zlatega standarda in možnost deprecijacije dolarja. Takšna poteza bi za seboj prinesla negativne posledice na drugih ekonomskih področjih: deprecijacija dolarja bi dodatno okrepila inflacijska gibanja v ZDA, saj bi prišlo do rasti uvoznih cen.

Spomladi leta 1971 se je Nixon sestal z vodjo finančnega ministrstva in se dogovoril, da v kolikor bi svetovno povpraševanje po zlatu prisililo ZDA k odpravi zlatega standarda, bodo hkrati uvedli mehanizme za nadzor cen in plač. Prelomnica se je zgodila 9. avgusta leta 1971, ko je britanski predstavnik na ameriškem finančnem ministrstvu podal zahtevek za izplačilo treh milijard dolarjev v zlatu. Kmalu zatem, 15. avgusta 1971, je ameriška administracija sprejela ekonomski program, ki je vključeval odpravo zlatega deviznega standarda ter začasno zamrznitev plač in cen. Odprava zlatega standarda je pomenila, da ZDA niso bile več zavezane k menjavi dolarjev za zlato, kar je veljalo tudi za tuja finančna ministrstva in centralne banke. Ameriški borzni indeks Dow-Jones je naslednji dan, po objavi odprave zlatega standarda, zrasel za 32,9 točk, kar je predstavljalo največjo dotedanjo enodnevno rast omenjenega indeksa (Stein, 1988, str. 180). Avgusta leta 1973 je administracija dokončno uvedla sistem prosto drsečega deviznega tečaja in s tem prepustila oblikovanje dolarske vrednosti izključno tržnim razmeram.

¹² Ena unča tehta 28,35 gramov.

Regulatorna politika

Glede na to, da je bil Nixon nasprotnik vladne regulacije gospodarstva, je končni rezultat njegove regulatorne politike precej nenavaden. Njegovi administraciji je uspelo sprejeti največ regulacijskih ukrepov v enem mandatu po sprejetju New Deal¹³, tudi če odmislimočasne ukrepe glede nadzora cen in plač. Zvezna regulacija se je najbolj razširila na področju energetike in t.i. eksternalij, ki obsegajo področja varstva okolja, zdravstva in varnosti ter varstva potrošnikov.

Regulacija energetske dejavnosti se je v veliki meri nanašala na regulacijo cen doma načrpane nafte. Od leta 1973 sta bili v ZDA dve različni ceni nafte: nadzirana cena dela domače nafte ter cena za uvoženo nafto in preostalo domačo nafto, ki se je oblikovala prosto na trgu. Cena naftnih derivatov na bencinskih servisih je bila enaka, ne glede na izvor goriva, rafinerije so imele različne dostope do domače in tuje nafte, kar je povzročalo velike razlike v stroških posameznih rafinerij, hkrati pa je bil potreben zapleten sistem izenačevanja stroškov med rafinerijami. Za ohranitev in racionalizacijo energetskih virov je vlada, namesto višjih cen naftnih derivatov, uvajala različne omejitvene ukrepe. Na področju eksternalij je administracija največ pozornosti namenila okoljski politiki, pri čemer je skušala določiti meje onesnaževanja, pri katerih bi bili stroški in koristi okoljske politike izenačeni. Nixon je ustanovil tudi nekatere nove vladne agencije: Agencija za varovanje okolja (Environmental Protection Agency), Agencija za zdravje in varnost pri delu (Occupational Safety and Health Administration) ter Agencija za varstvo potrošnikov (Consumer Product Safety Commission).

Kljub množici različnih vladnih ukrepov je Nixonova administracija sprejela tudi nekatere pomembne deregulacijske odločitve. Ena izmed njih je bila odprava naborniškega vojaškega sistema. Nixon je smatral, da le ta predstavlja poseg v osebno svobodo, zato je izdal ukrep za odpravo naborniškega sistema, ki je stopil v veljavo 30. junija 1973. Avgusta leta 1971 je administracija odpravila sistem zlate valute, avgusta leta 1973 pa je uvedla sistem fleksibilnega deviznega tečaja, ki se je oblikoval prosto na podlagi tržnih razmer. Odprava zlatega standarda je pozitivno vplivala tudi na postopno odpravo vladnih ukrepov glede izvoza kapitala, ki so bili uvedeni zaradi podpore domači valuti. Med letoma 1972 in 1973 so bile odpravljene tudi omejitve glede pridelave hrane, ki so bile v uporabi skoraj 40 let. Za omenjeni ukrep se je administracija odločila na podlagi izjemno visokih svetovnih cen hrane. Leta 1973 je Nixon predlagal zakonsko osnovo za nova pogajanja o zmanjšanju carin in drugih ovir v mednarodni menjavi, kar je privedlo do liberalizacije svetovne trgovine¹⁴. Poleg tega je Nixonova administracija sprejela pomembne deregulacijske ukrepe, ki so stopili v veljavo po koncu njenega mandata. Sem sodijo ukrepi na področju bank, posojilnic, hranilnic ter zračnega, cestnega in železniškega prometa (Stein, 1988, str. 190-196).

¹³ Program ekonomskih in socialnih reform predsednika Franklina D. Roosevelta (1933-1945), s katerim je dvignil državo iz hude gospodarske krize med leti 1929 in 1933.

¹⁴ Do pogajanj je prišlo na tokijski konferenci (The Tokyo Round, 1973-1979) med 12. in 14. septembrom 1973.

Nixonovi makroekonomski dosežki

Na splošno lahko zaključim, da je v Nixonovem mandatu prišlo do relativnega poslabšanja ekonomskih razmer v ZDA, kar je mogoče razbrati iz Tabele 4. Le ta nazorno predstavlja ključne makroekonomske indikatorje, ki prikazujejo opazno poslabšanje ekonomskega stanja ameriškega gospodarstva v času Nixonovega predsednikovanja. V omenjenem obdobju je prišlo do občutnega povečanja tako brezposelnosti kot tudi inflacije, ob relativno nizki gospodarski rasti, vendar je Nixonov mandat v negativnem smislu še najbolj zaznamovalo izjemno veliko povečanje proračunskega primanjkljaja.

Tabela 4: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v Nixonovem mandatu

RICHARD NIXON	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (1969)	3,7%	4,4%	3.750	-2,84
Ob koncu mandata (avgust 1974)	5,3%	8,6%	4.348	-73,73
Povprečna letna stopnja rasti	7,72%	17,05%	2,68%	445,74%

Vir: Forbes, 2004.

2.2.2 Politične usmeritve

Afera Watergate je usodno zaznamovala Nixonovo notranjo politiko, saj je moral zaradi nje celo odstopiti. Nixonov štab je v začetku leta 1972 predlagal prisluškovanje demokratskemu državnemu komiteju v stanovanjskem kompleksu Watergate v Washingtonu. Problem je nastal, ko so ujeli vlomilce, sledi pa so vodile v Belo hišo, kar je Nixonova administracija skušala prikriti ameriški javnosti. Nixon je skušal preprečiti preiskavo tako, da je šest dni po vlamu zahteval od državne službe CIA (Central Intelligence Agency), naj le ta prepreči preiskavo s strani FBI (Federal Bureau of Investigation) s pojasnilom, da gre za vprašanje državne varnosti. Afera je prišla v javnost po zaslugi dveh raziskovalnih novinarjev Washington Posta, ki sta zgodbo tudi objavila. Kmalu zatem je reagiral Kongres, ki je s pomočjo demokratske večine sprožil proces za predsednikov odpoklic, ki je zaradi neizpodbitnih dokazov o vpletenosti v škandal odstopil 9. avgusta 1974 (Ferfila, 2002, str. 540). Sicer je Nixon kmalu po izvolitvi leta 1968 začel izvajati svojo konservativno politiko, da bi si pridobil dodatno podporo volivcev na jugu ZDA. Svoj politični vpliv je širil tudi z imenovanjem sodnikov na Vrhovnem sodišču in zveznih sodiščih, kar mu je omogočilo izvajanje svoje politike glede vprašanja integracije črnih učencev v šolah za belce. V ZDA so imeli vse do leta 1957 ločene šole za belce in črnce, dokler ni Vrhovno sodišče odločilo, da gre za protiustavno prakso. Nixonovo stališče do omenjene problematike je mogoče razbrati iz dejstva, da ni obsojal posameznih šol, ki niso odpravile rasne segregacije, prav tako pa je nasprotoval uporabi javnega šolskega prevoza za integrirane šole.

Na zunanje političnem področju je Nixona močno zaznamovala vojna v Vietnamu. V svojih predvolilnih govorih je obljubljal odpoklic ameriške vojske iz Vietnama, a je hkrati obljubil pomoč azijskim državam v boju proti komunističnim režimom. Umik ameriške vojske iz Vietnama se je zavlekel aprila leta 1970, ko je Nixon odobril invazijo na Kambodžo, leta 1971 pa so ZDA pomagale južnemu Vietnamu pri invaziji na Laos, s čimer se je ameriška vojska zapletla v spopad z Laosom, Kambodžo in Severnim Vietnamom. Vojna v Vietnamu je dosegla vrelišče marca leta 1972, ko je Severni Vietnam sprožil obsežno ofenzivo, nakar se je aprila leta 1972 ameriška vojska maščevala z intenzivnimi bombardiranjem. Kmalu za tem je prišlo do skrivnih mirovnih pogajanj med ZDA in Severnim Vietnamom, ki so 16. decembra 1972 propadla. Naslednji dan je Nixon ukazal obsežna bombardiranja Hanoia, kar je sprožilo številne protivojne proteste v ZDA in drugod po svetu, vojni pa ni bilo videti konca in se je zavlekla vse do leta 1973. Vojna v Vietnamu predstavlja boleč spomin za ZDA, saj je trajala vse od leta 1964 do leta 1973, zahtevala je več kot 58.000 ameriških vojakov, ZDA so porabile 150 milijard dolarjev, Vietnam pa je bil opustošen (Ferfila, 2002, str. 539). Nixon je imel precej več uspeha na drugih področjih zunanje politike, predvsem glede odnosov s Kitajsko in SZ, saj se je veliko bolj pragmatično posvetil odnosom z velikima komunističnima velesilama. V letih 1971 in 1972 je omilil ameriško stališče do Kitajske, zmanjšal trgovinske omejitve in kot prvi ameriški predsednik, februarja leta 1972, obiskal Peking. Nekaj mesecev kasneje se je sestal še s sovjetskim voditeljem Leonidom Brežnjevom, s katerim sta se dogovorila o medsebojnem sodelovanju na področju vesoljskih projektov, o zmanjšanju števila jedrskih raket in za ublažitev trgovinskih omejitev (Cochran, 1990, str. 455).

2.3 Jimmy Carter (1977-1981)

Demokratski predsednik Jimmy Carter je v predvolilni kampanji obljubljal nov način vladanja, vendar mu zaradi nasprotovanja javnosti in Kongresa ni uspelo zagotoviti zadostne podpore za izvedbo vseh svojih programov. Javnost se ga spominja predvsem zaradi njegovega angažiranja na področju človekovih pravic, demokratičnih sprememb ter ekonomsko socialnega razvoja.

2.3.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki

Ob prihodu v Belo hišo je bil Carter odločen ponoviti ekonomske dosežke predsednika Kennedyja, vendar se je znašel pred težko nalogo, saj so se ZDA ubadale z desetletjem visoke brezposelnosti in inflacije. Rešitev problema brezposelnosti je nameraval Carter doseči z ekspanzivno fiskalno in monetarno politiko, torej z različnimi davčnimi olajšavami in pospešeno rastjo denarne mase, s čimer naj bi znižal obrestne mere. Carterjeva administracija je namreč ob prevzemu oblasti za svoj osrednji cilj ekonomske politike določila problem brezposelnosti, ki je januarja 1977 znašala visokih 7,4 odstotka (Stein, 1988, str. 216). Predvidevali so, da naj bi dosegli polno zaposlenost v dveh do treh letih, pri čemer so kot cilj polne zaposlenosti določili naravno stopnjo brezposelnosti pri 4,9 odstotkih. Dejansko pa Carter

ni imel na voljo veliko manevrskega prostora. V Kongresu je med letoma 1976 in 1978 veljal Humphrey-Hawkinsov zakon, ki je predvideval striktno spoštovanje smernic predhodne¹⁵ administracije ne glede na njihovo dosegljivost in konsistentnost. Ena izmed smernic se je nanašala na 4 odstotno¹⁶ stopnjo brezposelnosti, za katero so menili, da je v danih razmerah nedosegljiva in nerealna. Carter se je zavedal resnosti položaja, saj je inflacija, v obdobju med decembrom 1978 in decembrom 1979, poskočila na 13,3 odstotka. Hkrati z rastjo inflacije se je odvijal proces zniževanja proizvodnje učinkovitosti na delavca, saj je med leti 1947 in 1973 znašala povprečna letna rast proizvodnje na delovno uro 3 odstotke, v obdobju od leta 1973 do 1979 pa samo še 0,8 odstotka (Stein, 1988, str. 219). Raziskave javnega mnenja so prikazovale splošno nezadovoljstvo glede stanja v ameriškem gospodarstvu. Tako je leta 1980 v svojem januarskem ekonomskem poročilu Carter izpostavil inflacijo kot glavni ekonomski problem in predstavil program za njeno znižanje. Program je obsegal štiri sklope rešitev, ki so posegali na različne politike (Stein, 1988, str. 230):

- Protiinflacijska monetarna politika in zmanjševanje proračunskega primanjkljaja. Realni vladni izdatki, ki so rasli z 3,6 odstotno letno stopnjo v obdobju med leti 1974 in 1979, naj bi v obdobju med leti 1979 in 1983 rasli z 2,8 odstotno letno stopnjo. Letna stopnja povečanja vojaških izdatkov naj bi se prepolovila, iz predhodnih 4,9 odstotka na 2,5 odstotka. Proračunski primanjkljaj, ki je znašal v fiskalnem letu 1980 približno 40 milijard dolarjev, naj bi se naslednje leto zmanjšal na 16 milijard dolarjev, čez dve leti pa so že predvidevali 5 milijardni proračunski presežek.
- Dohodkovna politika naj bi temeljila na sodelovanju med delodajalci in delojemalci za doseganje cenovne in plačne stabilnosti, oziroma proti njihovi nadaljnji rasti.
- Povečanje produktivnosti.
- Izolacija domačega gospodarstva pred zunanjimi šoki, predvsem tistimi, ki so vplivali na hitro rast cen naftnih derivatov in hrane.

Fiskalna politika

Carterjeva administracija je začela leta 1977 uveljavljati obsežni fiskalni program ekonomskih stimulacij, glavno pozornost pa so namenili začasnim davčnim olajšavam. Sredi leta 1977 je prišlo do znatnega povečanja proračunskega primanjkljaja, kar je bilo nenavadno glede na to, da je gospodarstvo začelo ponovno rasti. Proračunski primanjkljaj je začel ponovno rasti ob koncu leta 1979 in v začetku leta 1980. Rast proračunskega primanjkljaja se je nato nekoliko polegla, predvsem na račun zelo visoke inflacije, ki je generirala prihodke hitreje kot jih je vlada lahko porabila. Visoka inflacija je hkrati premaknila mnoge davčne zavezance v višje davčne razrede, kar je pomenilo, da so morali plačevati višje davke. Carter si je veliko obetal od novega fiskalnega programa, predstavljenega januarja leta 1980, ki je bil sam po sebi kontradiktoren in neprepričljiv. Ukrepi za uravnotežen proračun so sloneli na nerealnih in nesprejemljivih predpostavkah, možnosti povečanja vojaških izdatkov so bile omejene.

¹⁵ Zaradi Nixonovega odstopa je predsedniško funkcijo med septembrom 1974 in januarjem 1977 opravljal dotedanji Nixonov podpredsednik Gerald R. Ford.

¹⁶ Čeprav si je Carterjeva administracija prizadevala spremeniti zakon in njegova določila, so vseeno zagovarjali možnost dolgoročne izpolnitve 4 odstotne naravne stopnje brezposelnosti.

Administracija je predvidevala visoko rast realne proizvodnje ob obstoječi stopnji inflacije, kar je nakazovalo, da bodo protiinflacijski ukrepi minimalno učinkoviti. Predvidevali so tudi dvig davčnih prihodkov (zaradi večjega števila davčnih zavezancev v višjih davčnih razredih), ki naj bi do leta 1982 dosegli najvišjo raven po drugi svetovni vojni, do česar pa dejansko ni prišlo.

Monetarna politika

Eden izmed glavnih krivcev za neugodno ekonomsko situacijo Carterjeve administracije je bila rast ponudbe denarja, ki je bila med leti 1977 in 1979 najvišja med vsemi triletnimi povojnimi obdobji. Hitra rast ponudbe denarja med leti 1977 in 1979 je bila povezana z izjemno velikim porastom celotne potrošnje v omenjenem obdobju. Povečano povpraševanje je hkrati povzročilo ponovno rast inflacije v dvoštevlično območje (13,3%) leta 1979. Zvezne rezerve so ukrepale še pred Carterjem, s tem ko so namenile večjo pozornost bančnim rezervam namesto nadzora medbančnih obrestnih mer, s čimer so nakazali večjo odločnost v protiinflacijskem boju. To jim je dejansko tudi uspelo, saj se je inflacija začela pospešeno zmanjševati in je leta 1982 znašala le še 3,9 odstotka (Rothenberg, 2004, str. 6). Ukrep zveznih rezerv je bil nujen, saj je hitra rast ponudbe denarja pospeševala inflacijsko rast, prišlo je tudi do padca vrednosti dolarskega deviznega tečaja. Carter je odločno podprl prizadevanja zveznih rezerv v boju zoper inflacijo, kar je vidno tudi iz njegovega januarskega ekonomskega poročila iz leta 1980. Kmalu po objavi proračuna januarja leta 1980 je sledila kriza v finančnem sektorju in velik upad cen obveznic, katerega gre pripisati spoznanju investitorjev, da se proračun ne izravnava kot je bilo sprva predvideno. Marca istega leta je Carter spremenil določene proračunske postavke, da bi pomiril kritike in finančni sektor, a vse skupaj je le nakazovalo na njegovo pomanjkanje odločnosti. Carter je v svojem programu zagovarjal monetarno restrikcijo, vendar leta 1980 ni bilo mogoče zaznati načina za njeno uresničitev, še posebej zato, ker Zvezne rezerve niso objavile svoje dolgoročne politike glede ponudbe denarja in cenovne politike.

Zunanjetrgovinska politika

Carterjevo zunanjetrgovinsko politiko je zaznamoval predvsem skrb vzbujajoči naraščajoči zunanjetrgovinski primanjkljaj, zaradi česar je administracija septembra leta 1978 pripravila ekonomski program za spodbujanje ameriškega izvoza. Omenjeni ukrep je bil že vnaprej obsojen na neuspeh, saj je Carter leta 1978 predhodno sprejel posamezne restriktivne ukrepe glede ameriške izvozne politike. Eden izmed omenjenih ukrepov je bil tudi zakon o prepovedi prenosa in izvoza tehnologije (Technology Transfer Ban Act), ki je uvajal striktno prohibicijo prenosa ameriške tehnologije komunističnim državam. Kasneje v svojem mandatu je Carterju uspelo okrepiti trgovinske vezi in menjavo s Kitajsko, čeprav državi uradno nista imeli vzpostavljenih stalnih diplomatskih stikov.

Regulatorna politika

Carter si je prizadeval znižati stroške regulatornih agencij, kar je še posebej opazno v zadnjih dveh letih njegovega predsednikovanja. Oktobra 1978 je ustanovil ameriški regulatorni svet (United States Regulatory Council) za boljšo koordinacijo in optimizacijo regulatorne politike. Kljub dobrim namenom omenjena agencija ni pripomogla k zmanjšanju stroškov, temveč sta se administracija in regulacija le še spiralno povečevala. O tem zgovorno pričajo tudi številke, ki kažejo porast regulatornih agencij in večjo vladno vpletenost v tržna dogajanja, med drugim se je število zveznih uslužbencev, zaposlenih v regulatornih agencijah, med leti 1970 in 1980 povečalo iz 70.000 na 122.000 zaposlenih. V enakem obdobju je prišlo tudi do nekaterih pozitivnih premikov, ki so naznanjali deregulacijo določenega dela ameriškega gospodarstva. Leta 1978 je Kongres sprejel zakon o postopni deregulaciji cen zemeljskega plina. To je pripomoglo k znižanju cen zemeljskega plina, hkrati pa je prišlo do izboljšanja kvalitete oskrbe z zemeljskim plinom, saj ni več prihajalo do nevarnosti ustvarjanja umetnih pomanjkanj v preskrbi s plinom (MacAvoy, 1992, str. 68-72). Do odločilnega zasuka je prišlo tudi na področju deregulacije transporta, še posebej zračnega prometa. Kongres je leta 1978 sprejel zakon, s katerim je ukinil Urad za aeronaviko (Civil Aeronautics Board), ki je določal cene za posamezne vrste zračnega prometa. Ukrep je pripomogel h krepitvi konkurence na področju cen, storitev in kakovosti letalskega prometa ter omogočil nastanek številnih novih letalskih prevoznikov. Študije kažejo, da naj bi potrošniki zaradi deregulacije letalskega prometa v ZDA letno privarčevali okoli 12,4 milijarde dolarjev. Pomembni ukrepi so bili sprejeti tudi na področju tovornih vozil. Kongres je leta 1980 sprejel zakone, ki so omogočili popolno liberalizacijo omenjenega trga. Potrošniki so ukrep občutili predvsem v podvojenem obsegu proizvajalcev, novih tehnoloških dosežkih in boljših poprodajnih storitvah. Deregulacija je posegla tudi na področje železniškega prometa. Kongres je že leta 1976 sprejel zakon, po katerem so se lahko železniška podjetja poljubno združevala in ukinjala nerentabilne proge. Še več sprememb je bilo uvedenih leta 1980, ko so deregulirali približno 90 odstotkov celotnega železniškega prometa. Vsi ti ukrepi so pripomogli k boljši kakovosti železniškega prometa, kar še posebej velja za hitrost dostave, ki se je v petih letih po sprejetju ukrepov izboljšala za 30 odstotkov. Pomembne spremembe so se zgodile po letu 1977 na področju telekomunikacij, ko je sodišče v sporu med podjetjem MCI in Zvezno komisijo za komunikacije razsodilo v prid podjetju MCI, s čimer je omogočilo podjetju MCI vstop na trg medkrajevne telefonije, ki je bil do tedaj v domeni podjetja za medkrajevno telefonijo in telekomunikacije AT&T.

Carterjevi makroekonomski dosežki

Na splošno lahko ugotovim, da Carterjev mandat v ekonomskem smislu ni bil ravno uspešen, kar potrjujejo glavni makroekonomski indikatorji v Tabeli 5 na strani 25. Čeprav je bila stopnja brezposelnosti ob koncu njegovega mandata za spoznanje nižja kot na njegovem začetku, je bila le ta za ameriške razmere še vedno relativno visoka. Carterju je spodletelo tudi glede nadzora in zajezitve naraščajoče inflacije, ki je ob koncu mandata znašala zelo visokih 11,8 odstotka, vendar mu je kljub omenjenim težavam uspelo zagotoviti relativno visoko stopnjo gospodarske rasti.

Tabela 5: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v Carterjevem mandatu

JIMMY CARTER	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (1977)	8,3%	5,2%	4.640	-53,66
Ob koncu mandata (1981)	8,2%	11,8%	5.308	-78,80
Povprečna letna stopnja rasti	-0,30%	31,73%	3,42%	11,71%

Vir: Forbes, 2004.

2.3.2 Politične usmeritve

Glede na to, da se je imel Carter za populista, so bile njegove politične prioritete precej nejasne in nekonsistentne. Zagovarjal je zaščitniško vlogo države, hkrati pa je uveljavljal proces deregulacije gospodarstva. Deležen je bil precejšnjih kritik zaradi neuspeha pri razvijanju domače energetske politike, predvsem kar zadeva odvisnost od uvožene arabske nafte. Kritike so se pojavile tudi na račun Carterjeve politike vladne potrošnje nad obstoječimi zmožnostmi. To je imelo za posledico povečano denarno maso in višjo inflacijo, ki jo je skušal ublažiti s krčenjem državnega proračuna, pri čemer je vplival na zmanjšanje socialnih programov in podpor, enega izmed temeljnih postavk demokratske ekonomske politike. Predvsem na račun slabih gospodarskih rezultatov je Carterjeva priljubljenost ob koncu mandata upadla pod 23 odstotkov.

Na zunanje političnem področju se je Carter srečeval s težkimi odločitvami. Januarja leta 1979 so se ZDA zapletle v spor z Iranom¹⁷, ker je Carter dovolil odstavljenemu iranskemu voditelju, sicer naklonjenemu ZDA, zdravljenje v ZDA. To je sprožilo proteste v Teheranu, iranska milica je zasedla ameriško veleposlaništvo v Teheranu in več kot leto dni zadrževala 53 ameriških talcev. Carter si je prizadeval za izpustitev talcev, vendar pri tem ni bil uspešen. Amerika se je posredno vmešala v vojno v Afganistanu, kjer je Carterjeva administracija pomagala islamskim upornikom v boju zoper sovjetske okupatorje. V odnosih s SZ Carter ni imel veliko uspeha. Uspelo mu je sicer podpisati sporazum o nadaljnjem omejevanju jedrskih raket, vendar ga Senat ni ratificiral v znak protesta proti sovjetski okupaciji Afganistana leta 1979. Po drugi strani pa je Carter odločilno pripomogel k premirju med Egiptom in Izraelom, ki sta tako končala trideset let trajajočo vojno. Carter je leta 1977 in 1978 podpisal tudi dva pomembna sporazuma s Panamo. Prvi je določal, da Panama leta 2000 prevzame nadzor nad panamskim prekopom, drugi pa se je nanašal na pravico ZDA, da branijo nevtralnost panamskega prekopa. Ameriška javnost ni podpirala vračanja ozemlja Panami, vendar je Senat klub temu potrdil oba sporazuma.

¹⁷ Leta 1979 je v Iranu prišlo do islamske revolucije, ki je strmoglavila star režim in uvedla islamsko vladavino z šiitskim voditeljem ajatolo Homeinijem na čelu.

2.4 Ronald Reagan (1981-1989)

Ob koncu leta 1980 so bile ZDA pripravljene na zasuk v bolj radikalno smer glede ekonomske politike, predvsem zaradi dejstva, da obstoječa ekonomska doktrina, bolj kot kadarkoli v preteklih štiridesetih letih, ni bila kos perečim ekonomskim problemom. Zato so Američani izvolili republikanca Ronalda Reagana, ki je predstavljal zasuk v bolj radikalno, konservativno ekonomsko politiko.

2.4.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki

Reagan se je ob prihodu v Belo hišo znašel pred nezavidljivo ekonomsko situacijo v državi. Naraščajoče obrestne mere, pospešena rast inflacije in proračunskega primanjkljaja so napovedovali možnost gospodarske katastrofe. Administracija kljub zaskrbljujoči ekonomski situaciji ni sprejela začasnih ukrepov, saj je bila proti nepremišljenemu posredovanju. Reagan se je namreč zavzemal za dolgoročno stabilno in konsistentno ekonomsko politiko, brez večjih kratkoročnih posegov. Glavne ekonomske usmeritve predsednika Reagana so zajemale sledeče ukrepe (Stein, 1988, str. 263-266):

- Velike, vsakoletne 10 odstotne davčne olajšave za osebne prejemke v naslednjih treh letih in znatne davčne olajšave za izdatke namenjene podjetniškim vlaganjem.
- Občutno zmanjšanje načrtovanih vojaških izdatkov.
- Počasnejšo in stabilnejšo monetarno rast, s čimer naj bi znižali inflacijo.
- Zmanjšanje vladne regulacije.
- Izdatno povečanje vojaških izdatkov.
- Doseči uravnotežen proračun v nekaj letih.

Reagan glede ekonomskih ciljev ni postavljajl v ospredje specifičnih prioritet, temveč je obljubljal celoten paket reform: nebolečo odpravo inflacije, ponovno oživitev gospodarske rasti, uravnotežen proračun in krepitev izdatkov za obrambne namene. Njegov ekonomski program je predvideval znižanje rasti denarne mase, kar naj bi znižalo stopnjo rasti celotne potrošnje in posledično pomenilo znižanje inflacije. Da bi zmanjšali potrošnjo in inflacijo brez pretiranega povečanja brezposelnosti, so morali sprejeti še dva ukrepa: zmanjšanje inflacijskih pričakovanj in znatno povečanje produktivnosti, da bi preprečili naraščajoče stroške dela. Do popravka inflacijskih pričakovanj naj bi prišlo zaradi zavezanosti administracije monetarni omejitvi in izravnavi proračuna, medtem ko naj bi dosegli rast produktivnosti na podlagi pozitivnih davčnih efektov in zmanjšanja proračunskega primanjkljaja. Posledično naj bi to pomenilo več privatnega varčevanja za investicije namenjene dvigu produktivnosti. Tako naj bi pozitivni učinki davčnih olajšav spodbudili produktivnost, rast proizvodnje in domačega proizvoda, s čimer naj bi nadomestili in celo preseglj izgubljene davčne prihodke¹⁸, skupaj z manjšimi

¹⁸ Gre za koncept Lafferjeve krivulje, ki prikazuje razmerje med davčno stopnjo in davčnimi prihodki. Pri davčni stopnji 0 in 100 odstotkov ni davčnih prihodkov, pri zmanjševanju davčne stopnje od 100 proti 0 odstotkom pa se davčni prihodki povečujejo samo do določene meje, po kateri začnejo ponovno padati.

nevojaškimi izdatki pa bi lahko uravnotežili proračun navkljub povečanju vojaških izdatkov. Omenjena politika se v ekonomski teoriji imenuje teorija ponudbe, oziroma Reagonomika¹⁹, kot so jo poimenovali kritiki.

Fiskalna politika

Prve težave Reaganove administracije so se pojavile že februarja leta 1981 ob predsednikovem predlogu proračuna. Težava je bila v tem, da je bil proračunski primanjkljaj ob prevzemu oblasti višji kot je administracija predvidevala. Reagan se je leta 1981 znašel z proračunskim primanjkljajem v višini 55 milijard dolarjev (namesto predvidenih 23 milijard), le ta pa je zaradi obstoječih izdatkov znašal 28 milijard dolarjev v fiskalnem letu 1982 (namesto predvidenega presežka v višini 2 milijard dolarjev). Tako je bila administracija prisiljena sprejeti določene popravke proračunskih smernic (Stein, 1988, str. 267, 268):

- Datum za uravnoteženje proračuna so prestavili iz fiskalnega leta 1983 na leto 1984.
- V proračun so uvedli nov element, t.i. »asterisk«, ki se je nanašal na zmanjšanje prihodnjih izdatkov, ki trenutno še niso določeni.
- Prestavili so začetek tri letnih 10 odstotnih osebnih davčnih olajšav iz 1. januarja 1981 na 1. julij 1981.
- Predvideli so 3,8 odstotno letno rast realne proizvodnje v obdobju med leti 1980 in 1985.

Avgusta leta 1981 je Kongres sprejel Reaganov proračunski predlog, ki je predvideval znižanje davčnih prihodkov za 100 milijard dolarjev do leta 1985. Kongres je, po pričakovanju, odobril predsednikov predlog brez večjih pripomb, vendar je kljub temu prišlo do nekaterih sprememb. Najpomembnejša sprememba je bila znižanje najvišje davčne stopnje iz predlaganih 70 odstotkov na 50 odstotkov, hkrati pa so sprejeli še posamezna dopolnila v korist varčevalcev iz srednjega dohodkovnega razreda. Reaganov proračun so na splošno sprejeli kot velik uspeh, saj je v sedmih mesecih zadovoljil vse tri glavne točke konservativnega ekonomskega programa: občutno znižanje davkov, povečanje izdatkov namenjenih obrambi in zmanjšanje nevojaških izdatkov.

Monetarna politika

Kljub temu, da je Reagan večino pozornosti v letih 1981 in 1982 namenjal vprašanju proračuna, je bila monetarna politika tista, ki je odločilno vplivala na ekonomsko delovanje v omenjenem obdobju in v prihodnosti. Dejstvo ostaja, da se je Reaganova administracija precej bolj zanašala na monetarno politiko kot predhodne administracije, vendar Reagan ni oblikoval monetarne politike samostojno, saj za njeno izvajanje skrbi sistem zveznih rezerv. Pri zveznih rezervah so oblikovali dolgoročni program, ki so se ga držali vse od leta 1982, vseboval pa je naslednje predloge:

¹⁹ Reagonomika sloni na teoretični predpostavki, da davčne olajšave bogatim prebivalcem in velikim korporacijam omogočajo njihovo večje investiranje, kar posledično privede do gospodarske rasti in novih delovnih mest, torej povečanja blaginje za celotno prebivalstvo. Večja zaposlenost pa hkrati pomeni tudi večje davčne prihodke, ki se lahko namenijo za financiranje različnih vladnih programov.

- Glavna naloga monetarne politike je zagotavljanje cenovne stabilnosti.
- Da bi dosegli cenovno stabilnost je potrebno znižati rast ponudbe denarja v obtoku in preprečiti občutno stopnjo rasti v prihodnosti.
- Določitev smernic delovanja zveznih rezerv v smislu letnega poročanja in določanja omejitev znotraj posameznih denarnih agregatov. Hkrati so določili tudi pogoje, pod katerimi bi lahko spreminjali napovedi in cilje znotraj posameznega leta.
- Ponovna uvedba mehanizma nadzora bančnih rezerv, s čimer naj bi Zvezne rezerve preko poslovnih bank uravnale željeno količino denarja v obtoku.

Zvezne rezerve so oblikovale program z namenom stabilnejše in odločnejše protiinflacijske politike. Težave so nastopile poleti leta 1981 zaradi ponovne rasti brezposelnosti in obrestnih mer ter znižanja proizvodnje in prometa na trgu vrednostnih papirjev. Država se je približevala recesiji, kar je postavilo celotno ekonomsko politiko na veliko preizkušnjo, še zlasti zato, ker je bil večji del proračuna že uresničen, gospodarstvo pa se še ni zasukalo v pričakovano smer. Zvezne rezerve so do sredine leta 1982 sledile programu znižanja rasti denarja v obtoku, kar je pripomoglo k znižanju inflacijske stopnje in hkrati privedlo do višje stopnje brezposelnosti. Ekonomisti niso bili enotnega mnenja o stopnji rasti denarja v obtoku. Večina jih je menila, da je stopnja rasti denarja prenizka in povzroča nepotrebno povečanje brezposelnosti, rast obrestnih mer in možnost finančne krize. Ugibanja in špekulacije so se le še okrepila poleti leta 1982, ko je stopnja brezposelnosti v ZDA dosegla 10 odstotkov. Številne domače finančne institucije in posamezne države so se ubadale z resnimi finančnimi težavami, kar je povzročalo še dodatne težave že tako oslabilnemu ameriškemu gospodarstvu. Zaradi tega so bile Zvezne rezerve junija 1982 prisiljene povečati ponudbo denarja v obtoku nad svoje ciljno območje. Sredi leta 1982 je bila monetarna politika v tesni povezavi s proračunskimi dogodki, ker je bilo jasno, da davčne olajšave niso prinesle predvidenega povečanja prihodkov. Administracija je očitno obupavala nad svojo ekonomsko politiko. Ni bilo prilagoditvene inflacije brez povečanja brezposelnosti, ponovna uvedba zlatega standarda za preprečevanje rasti cen ni bila sprejeta, stabilizacija monetarne rasti pa se še ni uresničila. Vendar so se razmere kmalu obrnile v načrtano smer, saj je že v letu 1983 prišlo do ponovnega oživljanja ameriškega gospodarstva, ki je prikazovalo spodbudne ekonomske rezultate do konca Reaganovega predsednikovanja.

Zunanjetrgovinska politika

Reagan je bil velik zagovornik liberalizacije svetovne trgovine, saj je njegova administracija leta 1986 predlagala pobudo glede multilateralnih trgovinskih pogajanjih o zmanjšanju ter odpravi posameznih carin med državami (poznana kot t.i. Urugvajski runda), kar je dejansko pripomoglo k ustanovitvi Svetovne trgovinske organizacije (WTO). Poleg tega je Reagan leta 1988 uspel podpisati sporazum o prosti trgovini med ZDA in Kanado, h kateremu se je kasneje pridružila tudi Mehika. V Reaganovem mandatu je prišlo do zelo velikega povečanja uvoza proizvodov, storitev ter plačil za tuje investicije. Leta 1980 je znašala skupna vrednost ameriškega uvoza 334 milijard dolarjev, ob koncu mandata pa se je omenjena postavka povečala na 663 milijard dolarjev. Kljub Reaganovi predanosti svobodni trgovini se je občasno posluževal politike selektivnega odstopanja, saj se mu je uspelo pogoditi glede »prostovoljnih«

kvot na uvoz železa in japonskih avtomobilov ter carin na uvoz motornih koles. Vendar omenjena Reaganova odstopanja od proste trgovine niso predstavljala njegovega osebnega protekcionizma. Pri tem je šlo za zelo dobro premišljeno taktiko, s katero je odvrnil vse bolj protekcioniistične namere Kongresa, ki je skušal leta 1985 in 1988 uvesti kvote na uvoz tekstila.

Regulatorna politika

Regulatorna reforma je predstavljala enega izmed štirih sklopov Reaganove ekonomske politike za oživitvev ameriškega gospodarstva, saj je spoznal, da regulacija predstavlja dodatne stroške, poleg tega pa je neučinkovita in brez pravega učinka. Zato je Reagan sprejel ukrep, ki je zahteval od vladnih agencij pripravo cost-benefit analiz pri uvajanju novih pravil in ukrepov. Prav tako je uredba zahtevala sprejetje novih ukrepov samo v primeru, če se pojavi resnična potreba za njihovo sprejetje, če bodo koristi ukrepov večji od stroškov njihove implementacije, ob vsem tem pa mora biti sprejeta najcenejša rešitev. Reagan je nadalje marca leta 1985 sprejel uredbo, po kateri so morale regulatorne agencije pripravljati letna poročila, v katerih so navajale predvidene ukrepe za tekoče leto. Tako agencije niso mogle, razen v kriznih situacijah, med letom sprejemati nobenih novih ukrepov, ki niso bili predvideni v poročilu. Na ta način je Reagan centraliziral nadzor nad regulatornimi agencijami, kar je omogočalo boljši nadzor in kontrolo nad njihovim delovanjem. Prišlo je tudi do zmanjšanja števila zaposlenih v regulatornih agencijah in sicer iz 121.791 zaposlenih leta 1980 na 102.191 v letu 1985. Glede na to, da si je Reaganova administracija prizadevala za zmanjšanje in postopno odpravo zvezne vlade v gospodarskih procesih, je bil v začetku leta 1981 sprejet ukrep o deregulaciji cen naftnih derivatov. Sprejeta je bila tudi nova zakonodaja o zmanjšanju vladne regulacije na področju bančništva ter cen na področju avtobusnega prevoza med posameznimi zveznimi državami (Economic Report of the President, 1985, str. 8).

Reaganovi makroekonomski dosežki

Glede na predstavljena dejstva in makroekonomske indikatorje v Tabeli 6 na strani 30 lahko zaključim, da je bilo obdobje Reganovega predsednikovanja, s posameznimi izjemami, zelo uspešno za ameriško gospodarstvo. Uspelo mu je znižati tako stopnjo brezposelnosti kot tudi inflacijo, pri čemer je potrebno izpostaviti uspešnost Reaganove protiinflacijske politike, saj se je v njegovem mandatu inflacija prepolovila. Reaganova prizadevanja za gospodarsko obnovo so obrodila sadove že leta 1983, saj je inflacija v prvih treh letih njegovega predsednikovanja padla iz 12,6 na 3,5 odstotka, zaposlenost industrijskih kapacitet se je povečala iz 68 na 80 odstotkov, obrestne mere so se skoraj prepolovile. Stopnja brezposelnosti je med decembrom 1982 in decembrom 1983 padla iz 10,7 na 8,2 odstotka. Prav tako je bila v letu 1983 stopnja gospodarske rasti visokih 5,6 odstotka, krepila se je vrednost ameriškega dolarja. To je pripomoglo k pritoku približno 350 milijard dolarjev tujega kapitala v ameriško gospodarstvo, rast vrednosti dolarja pa je hkrati podražila ameriške izdelke, zaradi česar se je zmanjšal izvoz in povečal uvoz (Nenadović, 1984, str. 16). V začetku leta 1984 je ameriško gospodarstvo vstopilo v eno izmed najdaljših obdobj pospešene gospodarske rasti po drugi svetovni vojni. Letna inflacijska stopnja se je med leti 1983 in 1987 gibala med 3 in 5 odstotki, v omenjenem

obdobju je ameriško gospodarstvo ustvarilo 13 milijonov novih delovnih mest, BDP se je v petih letih po začetku gospodarskega okrevanja povečeval po 4,5 odstotni letni stopnji. Vendar je zavidljiva rast v veliki meri temeljila predvsem na račun visoke deficitarne porabe, ki se je v Reaganovem obdobju skoraj podvojila, iz 79 milijard dolarjev leta 1980 na več kot 150 milijard dolarjev leta 1989.

Tabela 6: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v Reaganovem mandatu

RONALD REAGAN	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (1981)	8,2%	11,8%	5.308	-78,80
Ob koncu mandata (1989)	6,0%	4,7%	6.918	-152,49
Povprečna letna stopnja rasti	-3,35%	-7,52%	3,37%	11,69%

Vir: Forbes, 2004.

2.4.2 Politične usmeritve

Na notranje političnem prizorišču je Regan namenil največ pozornosti gospodarskim vprašanjem. Zavzemal se je za zmanjšanje stroškov zvezne administracije, razen na vojaškem področju ter za znižanje inflacije, kajti po njegovem prepričanju je bila država v največji ekonomski krizi po »veliki depresiji«. Zato ne preseneča, da je, kljub malenkostni republikanski večini v Senatu in demokratični večini v Predstavnem domu, uspel pridobiti zaupanje Kongresa za svoje ekonomske načrte. Reagan je nameraval oživiti ameriško gospodarstvo ob predpostavki, da bo spodbudil povpraševanje in investicije, če bodo imeli ljudje na voljo več razpoložljivega dohodka za potrošnjo.

Reaganovo zunanjo politiko je zaznamovalo dejstvo, da je bil zaprisežen protikomunist, zato se je njegova zunanja politika nagibala k podpori protikomunističnih gibanj po svetu. V Nikaragvi je administracija podprla revolucionarno gibanje pod imenom Kontraši, vendar podpora ni dosegla željenega učinka, predvsem na račun številnih obtožb glede kršenja človekovih pravic. Več sreče je imela administracija pri zagotavljanju demokracije v Latinski Ameriki, vse od Gvatemale do Argentine. Reaganova administracija se je izogibala vojaškemu posredovanju, kar se je zgodilo leta 1983 ob ameriškem izkrcanju na karibskem otoku Grenada, kjer so Američani zasegli pripadnike kubanske vojske. Kot povračilni ukrep so ZDA aprila leta 1986 napadle Libijo zaradi njene podpore terorističnim napadom. Novembra leta 1985 se je Reagan v Ženevi sestal z sovjetskim voditeljem Mihailom Gorbačovom, kjer sta se sporazumela o 50 odstotnem zmanjšanju strateškega jedrskega orožja, decembra 1987 pa sta podpisala sporazum, ki je predvideval uničenje jedrskih raket srednjega dosega. Ob koncu Reaganovega mandata so se pojavile obtožbe glede prodaje orožja Iranu, ker naj bi denar od prodaje namenili upornikom v Nikaragvi. Obtožbe so naznanjale največji ameriški politični škandal po aferi Watergate, vendar Kongres v svojem poročilu ni odkril Reaganove neposredne vpletenosti.

2.5 Bill Clinton (1993-2001)

Demokratski predsednik Bill Clinton je pustil globok pečat v ameriški politiki, saj so v času njegovega predsednikovanja ZDA beležile obdobje najdaljše gospodarske rasti v svoji zgodovini. Veliko pove dejstvo, da je ob koncu mandata, kljub številnim škandalom, z 61 odstotki Clinton užival najvišjo podporo ameriške javnosti med vsemi ameriškimi povojnimi predsedniki (Ferfila, 2002, str. 557).

2.5.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki

Clinton se je v predvolilni kampanji leta 1992 zavzemal za korenite gospodarske spremembe, predvsem je predlagal višje davčne stopnje za bogate Američane in povečanje vladnih izdatkov za vlaganja na področju izobraževanja, telekomunikacij in transporta, kar naj bi spodbudilo gospodarsko rast in produktivnost ter posledično zmanjšanje visokega proračunskega primanjkljaja. Velik pomen gospodarski rasti v času Clintonovega mandata gre pripisati zlasti hitremu razvoju tehnološkega sektorja zlasti na področju računalniške tehnologije, interneta in telekomunikacij. Liberalizacija finančnih trgov in informacijska revolucija sta omogočili integracijo kapitalskih trgov, zaradi česar je prišlo do številnih novih poslovnih priložnosti (DeLong, 2001, str. 70).

Fiskalna politika

Clinton je »podedoval« proračunski primanjkljaj v višini 290 milijard dolarjev, ki naj bi se še povečeval, zato je postavil proračunski primanjkljaj za svojo ekonomsko prioriteto. Pripravil je predlog proračuna, ki je predvideval znižanje primanjkljaja v višini skoraj 500 milijard dolarjev v naslednjih petih letih, kar je zajemalo 255 milijard dolarjev zaradi nižje državne potrošnje in 241 milijard iz naslova višjih davčnih prihodkov (Orszag, 2001, str. 38). Clinton je pri tem naletel na nasprotovanja republikancev, ki so trdili, da bo obdavčenje, pretežno bogatih Američanov, ohromilo ameriško gospodarstvo, vendar mu je kljub temu uspelo zagotoviti zadostno podporo za sprejem proračuna. Sprejem novega proračuna je vrnil zaupanje na obvezniški trg, zaradi česar je prišlo do znižanja dolgoročnih obrestnih mer. Tako se je proračunski primanjkljaj naglo zmanjševal in leta 1997 je Clinton pripravil nov paket sprememb za izravnavo primanjkljaja do leta 2002, vendar je že leta 1997 podpisal prvi uravnotežen proračun po letu 1969. Naslednje leto so ZDA ustvarile 70 milijard proračunskega presežka, prvič v zadnjih tridesetih letih (Burns, 2001, str. 387). Omenjeni presežek je administracija dosegla mnogo prej kot so načrtovali, predvsem na račun pospešene gospodarske rasti. Clinton je tako proračunski presežek namenil za pokrivanje javnega dolga, ki je leta 1997 znašal 5,4 trilijonov dolarjev, ameriško gospodarstvo je še naprej raslo in februarja leta 2000 doseglo nov rekord glede neprekinjene gospodarske rasti v ameriški zgodovini. Velik pomen je Clinton pripisoval tudi reformi na področju izobraževanja, v obliki davčnih olajšav in ostalih spodbud za visokošolski študij prebivalstva iz nižjih dohodkovnih razredov, ki si drugače ne bi mogli privoščiti dragega študija.

Monetarna politika

Mnogi ekonomisti pripisujejo velike zasluge gospodarski rasti v Clintonovem obdobju ukrepom zveznih rezerv, še posebej njihovemu predsedniku Alanu Greenspanu, ki je februarja leta 1993 naznanil, da bodo Zvezne rezerve posvečale manj pozornosti monetarnim agregatom kot v preteklosti. Ukrep je bil razumljiv, saj je denarni agregat $M1^{20}$ v preteklih 12 mesecih rasel z visoko 12 odstotno letno stopnjo, agregat $M2$ pa se je v enakem obdobju znižal za 0,5 odstotka. Odvisno od poudarka posameznega agregata je bila monetarna politika v tem obdobju zelo ekspanzivna, restriktivna ali nekje vmes, zato se je Greenspan odločil nameniti več pozornosti medbančnim obrestnim meram. Te so služile kot sistem stabiliziranja inflacije, saj so Zvezne rezerve ob zvišanju inflacije za 1 odstotno točko povečale medbančno obrestno mero za 1,39 odstotne točke, kar je omogočalo učinkovit nadzor nad inflacijo. Kljub temu, da so Zvezne rezerve neodvisna ekonomska institucija, je imela Clintonova administracija pomemben vpliv pri vodenju monetarne politike. Najpomembnejša Clintonova odločitev je bilo ponovno imenovanje Greenspana za predsednika zveznih rezerv, ki so ga pred tem mnogi krivili za recesijo med leti 1990 in 1991, poleg tega pa je bil predstavnik konservativne republikanske politike (Mankiw, 2001, str. 34-39).

Zunanjetrgovinska politika

Clinton je vseskozi zagovarjal politiko dolgoročne stabilne vrednosti dolarja, ki naj bi prepričal Zvezne rezerve v smiselnost znižanja obrestnih mer, do česar je dejansko prišlo poleti leta 1995. Zvezne rezerve so se odzvale na dolarsko rast²¹ z znižanjem obrestnih mer, kar je stimuliralo privatno investiranje, pospešilo gospodarsko rast in pripomoglo k zmanjševanju trgovinskega in proračunskega primanjkljaja (DeLong, 2003, str. 8-17). Clinton je kmalu po začetku mandata podpisal pomembne zunanjetrgovinske sporazume, med katerimi velja omeniti podpis severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini (North American Free Trade Agreement), ki predvideva odpravo carin in drugih omejitev med ZDA, Kanado in Mehiko v obdobju petnajstih let. Podpisal je tudi sporazum s skupino dvanajstih držav azijsko-pacifiške kooperacije glede postopnega ukinjanja carin in odpiranja svojih trgov. Leta 1999 je prišlo do zgodovinskega podpisa trgovinskega sporazuma med ZDA in Kitajsko po skoraj desetletju pogajanj, ki so predvidevala sprostitev trgovinskih ovir med obema državama. Sporazum je pogojeval začetek veljavnosti s sprejetjem Kitajske v Svetovno trgovinsko organizacijo (WTO), tako da so ZDA obljubile pomoč in podporo Kitajski pri vključevanju v WTO. Clintonova administracija je bila na splošno zelo uspešna na področju trgovinskih sporazumov, saj je bila udeležena pri več kot tristo trgovinskih pogajanjih.

²⁰ Denarni agregat $M1$ = gotovina v obtoku + potovalni čeki + depoziti na vpogled + ostali vpogledni depoziti; denarni agregat $M2$ = $M1$ + varčevalni računi in kratkoročni depoziti + sredstva vzajemnih skladov + Eurodolarji preko noči (Federal Reserve Bank of Minneapolis, 2005).

²¹ Novembra leta 1996 je dolar dosegel svojo najvišjo vrednost v preteklih 42 mesecih pri vrednosti 120 japonskih jenov za ameriški dolar (DeLong, 2003, str. 17).

Regulatorna politika

Poleg vprašanja proračunskega primanjkljaja je Clintonova administracija postavila reformo zdravstvenega sistema za svojo najpomembnejšo nalogo v prvih letih svojega mandata. Vendar so se prizadevanja za prenovo sistema končala jeseni leta 1994, potem ko je Kongres zavrnil Clintonov predlog. Le ta je predvideval enotno kritje stroškov, omejitev višine zdravstvenih premij, zdravila na recept za upokojence in možnost zaposlenih glede izbire osebnega zdravnika. Sistem naj bi se financiral na obstoječi bazi, pri čemer bi morali delodajalci plačevati še dodatno zdravstveno zavarovanje za svoje delojemalce, kar so kongresniki odločno zavrnil. Administracija si je leta 1993 prizadevala tudi za uvedbo posebnega ekološkega davka, ki naj bi dodatno obdavčil vse energetske vire, s čimer se Kongres ni strinjal, saj naj bi omenjeni davek povečal brezposelnost za približno pol milijona delovnih mest in dodatno obremenil povprečno štiričlansko ameriško družino za 300 dolarjev letno. Na koncu je morala administracija pristati na kompromisno rešitev: 5 odstotni davek na naftne derivate, kar je bilo precej manj kot so sprva načrtovali. Z davkom na naftne derivate je skušala Clintonova administracija hkrati rešiti več problemov na področju onesnaževanja, globalnega segrevanja, prometnih zastojev in nesreč, proračunskega in trgovinskega primanjkljaja ter zmanjšanja odvisnosti od arabske nafte (Frankel, 2003, str 2, 3). Med leti 1997 in 1998 se je Clintonova administracija soočila s problemom globalnega segrevanja in klimatskih sprememb, zaradi česar so bili prisiljeni ukrepati. Na ZDA je skušala vplivati Evropska Unija in države v razvoju, ki so zahtevale od ZDA zmanjšanje emisij toplogrednih plinov na stanje iz leta 1990 do leta 2010. Clinton se je zavedal, da bo zmanjšanje emisij toplogrednih plinov pomenilo spremembe za ameriško energetske politiko in gospodarstvo nasploh, vendar je kljub močnim pritiskom domačnih industrijskih lobijev podpisal kyotski protokol, pod dodatnim pogojem, da se bo smelo trgovati z okoljskimi pravicami in kvotami, ter da bo Kongres ratificiral protokol sočasno z ključnimi industrijskimi državami. Clintonova administracija je, precej bolj kot Reaganova, posvečala pozornost protimonopolni zakonodaji, ki je vzela pod drobnogled informacijsko korporacijo Microsoft. Zavzemali so se tudi za regulacijo in nadzor revizijskih hiš, saj je po njihovem mnenju pri le teh prihajalo do navzkrižnih interesov, vendar niso uspeli pridobiti zadostne podpore Kongresa (Orszag, 2001, str. 41, 42, 63-66).

Clintonovi makroekonomski dosežki

Glede na prikazane ključne makroekonomske kazalnike lahko ugotovim, da je bila Clintonova ekonomska politika zelo uspešna. V osmih letih predsednikovanja je Clintonovi administraciji uspelo doseči zavidanja vredne ekonomske rezultate. Prišlo je do občutnega zmanjšanja stopnje brezposelnosti, ob relativno majhnem povečanju inflacijske stopnje. Najbolj velja izpostaviti zmanjšanje in celo odpravo proračunskega primanjkljaja, kar je posledično privedlo do visokega proračunskega presežka v višini 128 milijard dolarjev ob koncu Clintonovega predsednikovanja, kar ponazarja Tabela 7 na strani 34.

Tabela 7: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v Clintonovem mandatu

BILL CLINTON	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (1993)	8,0%	3,3%	7.460	-255,11
Ob koncu mandata (2001)	4,7%	3,7%	9.982	127,10
Povprečna letna stopnja rasti	-5,16%	1,52%	3,58%	-18,73%

Vir: Forbes, 2004

2.5.2 Clintonove politične usmeritve

Clinton je vsa leta svojega predsednikovanja užival visoko podporo svojega volilnega telesa, to velja še posebej za črnsko prebivalstvo, žensko populacijo ter delavski razred na severovzhodu in srednjem zahodu ZDA. Clinton je veliko pozornosti v notranji politiki posvečal pravicam manjšin in enakosti, zato ne preseneča, da je imenoval rekordno število žensk in pripadnikov etničnih manjšin na položaje zveznih sodnikov, kabinetnih predstavnikov in drugih vladnih funkcionarjev. Clinton je že dva tedna po zaprisegi sprejel prvi socialni zakon o družinskem in zdravstvenem dopustu (Family and Medical Leave Act), ki je nalagal delodajalcem z več kot petdesetimi zaposlenimi, da morajo omogočiti delojemalcem do dvanajst tednov neplačanega dopusta v primeru rojstva otroka ali bolezni v družini. Večina v obeh kongresnih domovih mu je omogočala tudi sprejetje protiorožarskega zakona (Brady bill), ki je zahteval preverjanje identitete in nekaznovanosti kupcev orožja. Nadaljevanje politike v boju proti organiziranemu kriminalu je sledilo leta 1994 s sprejetjem protikriminalnega zakona (Anticrime bill), ki je prepovedoval prodajo napadalnega orožja in dodelil zveznim državam sredstva za usposabljanje novih policistov ter uvajanje programov za preprečevanje kriminala. Clinton je v svojih predvolilnih obljubah napovedoval doživljenjsko zdravstveno zavarovanje za slehernega prebivalca ZDA, saj je bilo tedaj v ZDA 44 milijonov prebivalcev brez ustreznega zdravstvenega zavarovanja. Zakon po dolgotrajnih pogajanjih na koncu ni bil sprejet, predvsem zaradi nasprotovanja republikancev, največje in najobsežnejše spremembe pa je prinesla Clintonova zakonodaja avgusta leta 1996, ki se je nanašala na prenovo sistema socialnega varstva. Clinton je podpisal zakon, ki je omejeval pravico do podpore za brezposelne na največ pet let, kar je spodbudilo nasprotovanja tako znotraj demokratske stranke kot tudi v sami administraciji. Menili so namreč, da bo omenjeni ukrep močno prizadel revno prebivalstvo, vendar se je izkazalo, da se je število socialnih podpor dejansko zmanjšalo, saj so brezposelni delavci našli delovna mesta v novih, hitro razvijajočih tehnoloških panogah.

Clinton je smatral, da so ZDA dolžne zagotavljati spoštovanje človekovih pravic in politično ter ekonomsko stabilnost manj razvitih držav, vendar je kljub temu okleval z odločitvami o vojaškem posredovanju na kriznih žariščih v primeru Somalije, Ruande, Bosne in Hercegovine, Kosova ter Haitija. Kljub hudim spopadom in vojniam v omenjenih državah, ZDA niso kazale pretirane zaskrbljenosti, ker niso imele posebnih interesov v omenjenih državah. Prvi pravi

preizkus Clintonove zunanje politike je nastopil z vojno v Bosni in Hercegovini, kjer je moral posredovati brez podpore Kongresa in evropskih zaveznikov. Leta 1994 je ukazal bombardiranje srbskih preskrbovalnih poti in postojank v okolici Sarajeva, nato je novembra leta 1995 v Daytonu (ZDA) uspel organizirati mirovne pogovore med vsemi tremi sprtimi stranmi (Srbi, Hrvati, Bošnjaki), ki so podpisale daytonski mirovni sporazum. Le ta je predvideval enotno državo Bosno in Hercegovino sestavljeno iz dveh ločenih entitet in centralno vlado. Clinton je ponovno zaznamoval dogodke na Balkanu spomladi leta 1998, potem ko je srbska vojska vdrla na Kosovo z namenom uničiti albanske separatiste, vendar je hkrati izvajala etnično čiščenje nad večinskim albanskim prebivalstvom. Po tem ko ni bilo mogoče doseči dogovora po diplomatski poti, je Clinton opozoril Srbijo na možnost vojaškega posega, do katerega je prišlo marca leta 1998, pod vodstvom zveze NATO²² in ZDA.

2.6 George W. Bush (2001-2004)

Republikanski predsednik George Bush mlajši se srečuje z mnogimi težavami že od samega začetka svojega mandata, saj je že sama zasedba predsedniškega položaja potekala v znamenju zapletov in škandalov. Bush je bil udeležen v najbolj izenačeni in kontraverzni volilni kampanji v ameriški zgodovini, saj je zmagal šele na podlagi odločbe Vrhovnega sodišča, ki mu je dejansko omogočila zasedbo predsedniškega položaja.

2.6.1 Ekonomska politika in makroekonomski dosežki

Clinton je predsedniku Bushu januarja leta 2001 predal najbolj stabilno gospodarstvo v ameriški zgodovini, z uravnoteženim proračunom in zmanjšanim javnim dolgom. Leta 2000 je gospodarstvo raslo deveto let zapored, brezposelnost je znašala 3,9 odstotkov, proračunski presežek je januarja leta 2001 znašal visokih 128 milijard dolarjev. Vendar številke niso v celoti odražale realnega stanja v ameriškem gospodarstvu, saj je bil velik del borzne rasti pod vplivom lažnih računovodskih poročil, ki so prišla na dan ob zlomu energetskega giganta Enron. Poleg tega so bile delnice mnogih internetnih in računalniških podjetij, gonilne sile razvoja in napredka v 90-ih letih, precenjene in umetno »napihnjene«. Bush je ob prihodu v Belo hišo napovedal spremembe na področju socialnega in zdravstvenega zavarovanja ter občutno znižanje davkov. V tem pogledu se Bush zgleduje po predsedniku Reaganu in njegovi ekonomski politiki imenovani Reagonomika oziroma ekonomika ponudbe. Vendar omenjena ekonomska politika ni dajala ustreznih rezultatov, saj se je leta 2001, kljub novi davčni zakonodaji, število brezposelnih povečalo, javni dolg pa se je vseskozi povečeval iz začetnih 944 milijard dolarjev leta 2001 na 4,3 trilijone dolarjev v letu 2004.

²² Severnoatlantsko zavezništvo (North Atlantic Treaty Organisation, NATO).

Fiskalna politika

V skladu s svojim predvolilnim programom je bila ena izmed prvih Bushevih gospodarskih prioritet znižanje davčnih stopenj. Februarja leta 2001 je predstavil proračun v vrednosti 1,96 trilijonov dolarjev, ki je predvideval znižanje davkov in povečanje izdatkov za izobraževanje in vojaške potrebe. Bush je predlagal znižanje davčnih prihodkov v vrednosti 1,6 trilijonov dolarjev v obdobju desetih let (Ferfila, 2002, str. 560). Ekonomisti so oporekali Bushu glede predlaganih ekonomskih sprememb, vendar je Bush kljub temu pozival Kongres, naj podpre njegov predlog nižje davčne obremenitve. Predlog je predvideval znatno znižanje davkov za korporacije in bogate Američane, ostalemu prebivalstvu pa ni prinašal bistvenih davčnih olajšav. Demokratiški kongresniki so nasprotovali Bushevemu predlogu in mu očitali, da bi moral nameniti proračunski presežek za vladne programe socialnega zavarovanja in da bodo imeli koristi od davčnih olajšav predvsem najbogatejši Američani. Bushu je junija leta 2001 vseeno uspelo izpeljati nekoliko oklešččen predlog zakona o zmanjšanju davčnih prihodkov v vrednosti 1,35 trilijonov dolarjev, ki je zajemal znižanje davčnih stopenj za vse davčne razrede. Bush je moral ponovno posredovati leta 2002, ko je zaradi posledic terorističnih napadov 11. septembra 2001 Kongresu predlagal dodatnih 42 milijard dolarjev davčnih olajšav z zakonom o ustvarjanju delovnih mest in pomoči zaposlenim (Job Creation and Worker Assistance Act). Do konca leta 2002 se je gospodarska recesija še nadaljevala, število brezposelnih se je povečevalo, proračunski primanjkljaj pa je znašal že 158 milijard dolarjev. Bush je ukinil mesečno poročanje ministrstva za delo (Department of Labor) o masovnih odpuščanjih delavcev, ker ni hotel »vznemirjati« javnosti s problemom brezposelnosti. Maja leta 2003 je Bush Kongresu predlagal še dodatno znižanje davkov v višini 330 milijard dolarjev v obdobju desetih let. Kritiki so Busha vse bolj opozarjali na ogromen proračunski primanjkljaj, ki bi lahko predstavljal še velike težave v prihodnosti. Kljub spodbudnim gospodarskim rezultatom jeseni leta 2003 in rasti najpomembnejših borznih indeksov, je število brezposelnih stagniralo, zato so mnogi kritiki zahtevali od predsednika, naj naredi več za zmanjšanje brezposelnosti, hkrati pa je prišlo tudi do največjega povečanja proračunskega primanjkljaja v zgodovini ZDA.

Monetarna politika

Tako kot Clinton je tudi Bush naredil najboljšo potezo glede monetarne politike s ponovnim imenovanjem Alana Greenspana za predsednika zveznih rezerv. Greenspan je nadaljeval s svojo politiko nadzora medbančnih obrestnih mer in inflacije, kar je počasi nakazovalo konec recesije iz leta 2001, na katero so vplivali tudi teroristični napadi na ZDA 11. septembra. Glavni problem v prvi polovici leta 2002 je predstavljal padec borznih indeksov, kot posledica razkritij sumljivih računovodskih postopkov, ki so botrovali propadu pomembnih gospodarskih korporacij v primeru Enrona in WorldComa. Leta 2003 je ameriško gospodarstvo prikazovalo obetajoče rezultate predvsem na račun rasti produktivnosti in okrevanja borznih trgov. Kljub temu je stopnja brezposelnosti ostala na relativno visoki ravni 6-ih odstotkov, začeli so se pojavljati problemi nezadostnih investicij v ekonomsko infrastrukturo, problemi naraščajočih stroškov zdravstvene oskrbe vse starejše ameriške populacije ter visok trgovinski in proračunski primanjkljaj.

Zunanjetrgovinska politika

Busheva administracija si je v svojem prvem mandatu prizadevala za globalizacijo in pospešitev mednarodne trgovine, tako v okviru Svetovne trgovinske organizacije (WTO), kot tudi z bilateralnimi sporazumi, kar velja še posebej za kitajsko tržišče. Po sprejetju Kitajske v WTO²³, sta se trgovina in gospodarsko sodelovanje med Kitajsko in ZDA zelo hitro povečevala. Novembra leta 2004 se je Kitajska uvrstila že na tretje mesto najpomembnejših ameriških zunanjetrgovinskih partnerjev. Poleg Kitajske so ZDA podpisale pomembne gospodarske sporazume glede odprave carin in ostalih trgovinskih omejitev še z mnogimi drugimi državami (Botswana, Lesoto, Namibija, Južnoafriška republika, Tajska, Panama, Kolumbija, Ekvador in Peru). Omenjene države, s katerimi so ZDA v letu 2003 ustvarile za 50 milijard dolarjev prometa, so (ali pa še bodo) odpravile carine²⁴ na skoraj vse ameriške izdelke (Economic Report of the President, 2005, str. 28).

Regulatorna politika

V Bushevem prvem mandatu je prišlo do povečanja zvezne regulacije predvsem zaradi terorističnih napadov na ZDA 11. septembra 2001, zaradi česar je ustanovil povsem novo Ministrstvo za domovinsko varnost (Department of Homeland Security). Ustanovitev novega ministrstva pomeni največjo reorganizacijo zvezne administracije v zadnjih 50-ih letih, saj združuje 22 vladnih agencij in več kot 180.000 zaposlenih, njegova osrednja naloga pa je boj proti terorizmu in zagotavljanju nacionalne varnosti. Bush je že 45 dni po terorističnih napadih na ZDA sprejel zakon o odkrivanju in preprečevanju terorizma (Patriot Act), ki omogoča zveznim agencijam in organom pregona ogromna pooblastila glede preverjanja osebnih podatkov brez dodatnih sodnih nalogov. Omenjeni ukrep je razburil ameriško javnost, saj predstavlja grob poseg v pravice posameznika do zasebnosti in osebne svobode.

Povečana vloga države se je pojavila tudi na trgu energetike in energetske storitve, še posebej kot posledica kalifornijske energetske krize med leti 2000 in 2001 ter propada energetskega velikana Enrona leta 2002, pri čemer naj bi bila Busheva administracija posredno vpletena v oba škandala. Marca leta 2002 je Bush napovedal reformo na področju nadzora delovanja ameriških korporacij in managementa. Reforma je napovedovala strožji nadzor in ukrepe glede točnosti in dostopnosti poslovnih informacij, večjo odgovornosti managementa ter strogo neodvisnost revizorjev. Julija leta 2002 je Bush podpisal poseben zakon (Sarbanes-Oxley Act), ki omogoča Agenciji za vrednostne papirje in menjavo (SEC) implementacijo najrazličnejših regulatornih ukrepov za korporativni nadzor. Omenjena zakonodaja predstavlja enega izmed največjih posegov in sprememb v sistem korporativnega nadzora vse od ustanovitve agencije SEC leta 1934 (Economic Report of the President, 2003, str. 76, 137, 142, 161).

²³ Kitajska je bila sprejeta v WTO 11. decembra leta 2001.

²⁴ Trenutno znašajo carine na ameriške izdelke v omenjenih državah v povprečju tudi do 19,6 odstotka.

Bushevi makroekonomski dosežki

Na podlagi analize ključnih makroekonomskih indikatorjev predstavljenih v Tabeli 8, lahko ugotovim, da je bil Bushev prvi predsedniški mandat delno uspešen. Na eni strani gre pohvaliti uspešne Busheve ukrepe za zmanjšanje inflacije in pospeševanje gospodarske rasti, po drugi strani pa je hkrati prišlo tudi do nepričakovanega povečanja brezposelnosti in izjemno velikega povečanja proračunskega primanjkljaja v višini več kot pol milijarde dolarjev, ki bi lahko ob trenutni dinamiki predstavljal še veliko težav v prihodnosti.

Tabela 8: Prikaz ključnih makroekonomskih indikatorjev v prvem Bushevem mandatu

GEORGE W. BUSH	Stopnja brezposelnosti	Inflacijska stopnja	BDP (v mrd \$)	Proračunski primanjkljaj (v mrd \$)
Na začetku mandata (2001)	4,7%	2,8%	10.128	+128,2
Ob koncu 1. mandata (2004)	5,5%	2,3%	11.728	-412,1
Povprečna letna stopnja rasti	4,26%	-4,46%	3,95%	130,36%

Vir: Economic Report of the President, 2005, str. 208, 247, 260, 283, 303.

2.6.2 Politične usmeritve

Bush se je kmalu po prevzemu oblasti posvetil spremembi zakonodaje na področju izobraževanja. Predlog je predvideval večja pooblastila zveznih držav nad proračunom za izobraževanje in vsakoletno testiranje učnih sposobnosti učencev. Maja leta 2001 je Bush naznanil svojo energetske politiko, ki je predvidevala širitev izkoriščanja jedrske energije in dodatno izkoriščanje bogatih naftnih rezerv na Aljaski. Bush je nato nadaljeval svojo politiko naklonjeno velikemu kapitalu kot glavnemu podporniku njegove predsedniške kampanje. Enakomerno razdeljen Senat je tako zavrnil Clintonov predlog zakona o varnosti na delovnem mestu, Bush je opustil tudi politiko nadzora emisij ogljikovega dioksida iz elektrarn, s čimer naj bi dodatno zaščitil potrošnike, ker bi se lahko v nasprotnem primeru soočili z novo energetsko krizo. Poleg tega je preklical Clintonov ukrep o zmanjšanju vsebnosti arzenika v pitni vodi. Bush je bil deležen ostre kritike svetovne javnosti predvsem zaradi svoje okoljevarstvene politike. Marca leta 2001 je naznanil, da ZDA²⁵ ne bodo ratificirale kyotskega sporazuma o zmanjšanju emisij toplogrednih plinov, ker naj bi le ta škodoval ameriškemu gospodarstvu in ni zajemal omejitev glede držav v razvoju.

Bush se je že na začetku svojega mandata zapletel v diplomatski konflikt z Rusijo in Kitajsko. Marca leta 2001 je napovedal odstop od sporazuma o protibalističnih raketah iz leta 1973, ker naj bi ZDA razvijale poseben protibalistični ščit. Še več neprijetnosti si je nakopal v odnosih s Kitajsko, ko se je ameriško vohunsko letalo zapletlo v incident s kitajskim lovcom, pri čemer je

²⁵ ZDA so največja svetovna proizvajalka toplogrednih plinov. Njihov odstop od sporazuma močno zmanjšuje kredibilnost kyotskega sporazuma, saj ZDA s 4% svetovne populacije proizvajajo kar 25% celotne svetovne emisije ogljikovega dioksida (BBC News, 2001).

moralo ameriško letalo zasilno pristati na Kitajskem. Po težkih pogajanjih je njegovi administraciji uspelo prepričati kitajske oblasti v izpustitev ameriške posadke. Kljub omenjenim težavam v odnosih z Rusijo in Kitajsko je Bushu vseeno uspelo doseči nekaj pomembnih dogovorov. Maja leta 2002 je z ruskim predsednikom Putinom podpisal sporazum o razoroževanju, ki predvideva zmanjšanje jedrske oborožitve ZDA in Rusije za dve tretjini v naslednjih desetih letih. Bushevo zunanjo politiko pa je najbolj zaznamoval teroristični napad na ZDA 11. septembra leta 2001. Odgovornost za teroristične napade je prevzel Osama bin Laden, vodja teroristične organizacije Al Kaida. Bush je začel iskati mednarodno podporo in ustanovil koalicijo 40-ih držav za skupni boj proti terorizmu. Oktobra leta 2001 je ukazal bombardiranje terorističnih centrov in vadbišč v Afganistanu, s čimer naj bi uničil organizacijo Al Kaido in Osamo bin Ladna. Novembra istega leta je Afganistan zasedla ameriško-britanska vojska, ki ji ni uspelo zajeti bin Ladna. Kmalu po koncu ofenzive v Afganistanu je Bush preusmeril svojo pozornost na države t.i. »osi zla²⁶«, še posebej Iraku in njegovemu diktatorju Saddamu Husseinu, ki naj bi razpolagal z orožjem za množično uničevanje in podpiral teroristične skupine. Marca leta 2003 je Bush skupaj z britanskimi zavezniki odobril napad na Irak, mimo vseh resolucij Varnostnega sveta Združenih narodov in kljub nasprotovanju Francije, Nemčije, Kitajske in Rusije, zaradi česar je prišlo do poslabšanja odnosov med ZDA in omenjenimi državami. Maja leta 2004 je Bush razglasil konec večjih vojaških operacij v Iraku, s čimer pa se ni končal oboroženi upor Iračanov proti okupacijski zavezniški vojski, zaradi česar se je znašel na udaru domače javnosti, predvsem zaradi vsakodnevnih ameriških žrtev in ogromnih vojaških izdatkov. Kljub zasedbi Iraka Bushu ni uspelo odkriti orožja za množično uničevanje, zato se je postavilo vprašanje o legitimnosti in upravičenosti vojne v Iraku ter pomisleki o resničnih namenih in interesih njegove administracije v tej naftno bogati državi.

3 Primerjava med demokrati in republikanci

V tem poglavju primerjam razlike med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki. Analiza temelji na primerjavi vodenja ekonomske politike in makroekonomskih dosežkih med obema glavnima strankama. To pomeni, da je glavni namen poglavja prikazati morebitne razlike med izbranimi predsedniki iz različnih zornih kotov, s pomočjo katerih bom lahko prišel do konkretnih ugotovitev in zaključkov. Predvsem poskušam prikazati glavne razlike z vidika vodenja ekonomske politike med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki in posledično njihove medsebojne razlike z vidika (ne)doseganja glavnih makroekonomskih ciljev. Za boljšo primerjavo se osredotočam na vodenje fiskalne, monetarne, zunanjetrgovinske in regulatorne politike, ki neposredno vplivajo na uresničevanje glavnih makroekonomskih ciljev (inflacija, brezposelnost, gospodarska rast).

²⁶ Bush je poimenoval države kot so Irak, Iran in Severna Koreja s skupnim imenom Axis of Evil (os zla), ker naj bi predstavljale nevarnost za svetovno varnost in stabilnost.

3.1 Primerjava z vidika vodenja fiskalne politike

Glede vodenja fiskalne politike se osredotočam na tri področja: vladni izdatki (vojaški, nevojaški), davčni prihodki in proračunski primanjkljaj. Za demokratske predsednike predvidevam relativno visoko rast nevojaških državnih izdatkov na podlagi njihove politike socialnih programov, medtem ko republikanski predsedniki na splošno nasprotujejo velikim in potratnim nevojaškim državnim izdatkom. Glede davkov republikanski predsedniki na splošno nasprotujejo njihovem povečevanju, saj se pri tem povečujejo ambicije Kongresa po večji državni potrošnji. Republikanski predsedniki zato glede davkov zagovarjajo tezo, da znajo posamezniki bolje ravnati s svojim denarjem kot Kongres, demokratski predsedniki pa na splošno zagovarjajo osrednjo vlogo Kongresa glede redistribucije davčnih prihodkov. Glede proračuna republikanski in demokratski predsedniki v glavnem zagovarjajo zmanjšanje oziroma odpravo proračunskega primanjkljaja, vendar kljub temu republikanski predsedniki v primerjavi z demokratskimi, dopuščajo nekoliko višji proračunski primanjkljaj.

Ali so omenjena predvidevanja potrjena, je mogoče razbrati iz Tabele 9 in 10 na strani 40 in 41:

- Povprečna letna rast nevojaških državnih izdatkov za izbrane demokratske predsednike znaša 9,0 odstotkov, za izbrane republikanske predsednike pa 6,4 odstotkov. Glede povprečne letne rasti vojaških izdatkov je slika pričakovano obrnjena. Povprečje za izbrane demokratske predsednike znaša 4,2 odstotka, za izbrane republikanske predsednike pa 7,1 odstotka. To potrjuje postavljeno domnevo, da se demokratski predsedniki zavzemajo za višjo nevojaško in nižjo vojaško potrošnjo kot republikanski predsedniki.
- Povprečna letna rast davčnih prihodkov za izbrane demokratske predsednike znaša 8,4 odstotka, za izbrane republikanske predsednike pa 4,3 odstotke. Ti podatki so v skladu z postavljeno domnevo, da se demokratski predsedniki v povprečju zavzemajo za nekoliko višjo davčno obremenitev in povečano vlogo države v procesih ekonomskega odločanja.
- Do največjih razlik prihaja pri primerjavi povprečnega letnega proračunskega primanjkljaja. Le ta znaša pri izbranih demokratskih predsednikih v povprečju 34 milijard dolarjev, pri izbranih republikanskih predsednikih pa 127,8 milijard dolarjev, kar potrjuje domnevo o praviloma višjem proračunskem primanjkljaju v mandatu republikanskih predsednikov.

Tabela 9: Prikaz fiskalnih dosežkov izbranih demokratskih predsednikov

	Kennedy	Carter	Clinton	Skupno povprečje
Povprečna letna rast nevojaških izdatkov	13,6%	9,8%	3,5%	9,0%
Povprečna letna rast vojaških izdatkov	2,7%	9,7%	0,3%	4,2%
Povprečna letna rast davčnih prihodkov	4,5%	11,4%	9,4%	8,4%
Povprečni letni proračunski deficit (v mrd \$)	-5,1	-56,8	-40,1	-34,0

Vir: Economic Report of the President, 2005, str. 234, 303; Lastni izračuni.

Tabela 10: Prikaz fiskalnih dosežkov izbranih republikanskih predsednikov

	Nixon	Reagan	Bush	Skupno povprečje
Povprečna letna rast nevojaških izdatkov	11,4%	3,5%	4,7%	6,4%
Povprečna letna rast vojaških izdatkov	1,2%	10,1%	9,9%	7,1%
Povprečna letna rast davčnih prihodkov	7,2%	6,5%	-0,7%	4,3%
Povprečni letni proračunski deficit (v mrd \$)	-11,2	-167,3	-204,8	-127,8

Vir: Economic Report of the President, 2005, str. 234, 303; Lastni izračuni.

3.2 Primerjava z vidika vodenja monetarne politike

V tem podpoglavju se osredotočam na tri temeljne pokazatelje aktivnosti monetarne politike: medbančna obrestna mera, rast količine denarja (monetarne baze) in borzni indeksi, ki so v tesni korelaciji z prvima pokazateljema. Čeprav je oblikovanje monetarne politike v ZDA skoraj izključno v domeni zveznih rezerv, je mogoče zaznati predsednikov vpliv na oblikovanje monetarnih procesov in ciljev, ki se manifestira s predsednikovim imenovanjem članov zveznih rezerv ter neposrednim lobiranjem in prepričevanjem. Obstajajo pa pomembne razlike v vodenju monetarne politike med demokrati in republikanci. Glede na to, da so republikanci občutljivi glede vprašanja inflacije v povezavi z gospodarsko rastjo, za republikanske predsednike na splošno pričakujem počasnejšo rast ponudbe denarja in višje obrestne mere, medtem ko za demokratske predsednike na splošno pričakujem nekoliko višjo inflacijo, kar gre pripisati hitrejši rasti monetarne baze in nižjim obrestnim meram. Uspešnost monetarne politike je mogoče razbrati tudi iz analize najpomembnejših borzних indeksov. Čeprav predsednik dejansko nima neposrednega vpliva na njihovo spremembo, kljub temu prikazujejo pričakovano smer in jakost odziva finančnih trgov na spremembo monetarne politike, saj sprememba monetarnih instrumentov vpliva na vrednost vrednostnih papirjev in borzних indeksov. Glede na to, da republikanci na splošno posvečajo veliko pozornosti visoki gospodarski rasti, je smiselno pričakovati relativno višjo stopnjo rasti borzних indeksov v mandatu izbranih republikanskih predsednikov kot pri demokratskih predsednikih.

Zgornja predvidevanja potrjujejo podatki iz Tabele 11 in 12 na strani 42:

- Povprečna letna medbančna obrestna mera za izbrane demokratske predsednike znaša 5,75 odstotka, medtem ko je za izbrane republikanske predsednike značilna višja medbančna letna obrestna mera, 6,48 odstotka. To pomeni, da so bila predvidevanja pravilna, saj je za demokratske predsednike ugotovljena nižja povprečna medbančna obrestna mera kot za republikanske predsednike.

- Domneve potrjuje tudi analiza povprečne letne rasti monetarne baze, ki znaša 6,4 odstotke za izbrane demokratske predsednike, za izbrane republikanske predsednike pa je značilna nekoliko nižja povprečna letna rast monetarne baze v višini 5,9 odstotka.
- Glede povprečne letne rasti najpomembnejših ameriških borzних indeksov sem prišel do naslednjih zaključkov. V mandatu izbranih demokratskih predsednikov sta najpomembnejša ameriška borzna indeksa rasla v povprečju 12 odstotkov letno, mandate izbranih republikanskih predsednikov pa je zaznamovala nižja povprečna letna stopnja rasti, 7 odstotkov. Ugotavljam, da se prikazani podatki razlikujejo od predvidevanj, saj je v mandatu demokratskih predsednikov zabeležena višja rast borzних indeksov kot v mandatu republikanskih predsednikov. Razlike gre iskati predvsem v splošnih narodnogospodarskih razmerah, ki so bile v mandatu demokratskih predsednikov v povprečju nekoliko bolj ugodne in stabilne.

Tabela 11: Prikaz monetarnih dosežkov izbranih demokratskih predsednikov

	Kennedy	Carter	Clinton	Skupno povprečje
Povprečna letna medbančna obrestna mera	2,70%	9,51%	5,05%	5,75%
Povprečna letna rast monetarne baze	4,2%	8,0%	7,0%	6,4%
Povprečna letna rast borzних indeksov*	8%	1%	26%	12%

* Podlaga za izračun sta indeksa Dow Jones Industrial Average (DJIA) in Standard and Poor's (S&P) 500.

Vir: Burns, 2001, str. 397-399; Lastni izračuni.

Tabela 12: Prikaz monetarnih dosežkov izbranih republikanskih predsednikov

	Nixon	Reagan	Bush	Skupno povprečje
Povprečna letna medbančna obrestna mera	7,80%	9,64%	2,01%	6,48%
Povprečna letna rast monetarne baze	5,3%	7,6%	4,9%	5,9%
Povprečna letna rast borzних indeksov*	3%	16%	2%	7%

* Podlaga za izračun sta indeksa Dow Jones Industrial Average (DJIA) in Standard and Poor's (S&P) 500.

Vir: Burns, 2001, str. 397-399; Economic Report of the President, 2005, str. 294, 296, 321; Lastni izračuni.

3.3 Primerjava z vidika vodenja regulatorne in zunanjetrgovinske politike

Regulatorna politika predstavlja posebno področje ekonomske politike, saj nazorno prikazuje vpletenost in poseganje države na posameznih trgih. Glede na dejstvo, da predstavlja državna regulacija zelo širok pojem, ki ga ni mogoče enoznačno posploševati, obravnavam v Tabeli 13 izbrane ameriške predsednike z vidika povečanja oziroma zmanjšanja vladne regulacije, pri čemer temelji ocena na podlagi obsega predsedniških uredb. Na splošno velja, da demokratski predsedniki zagovarjajo povečano vlogo države v tržnih procesih, republikanski predsedniki pa zagovarjajo bolj omejeno vlogo države glede tržne regulacije.

Glede na Tabelo 13 ni mogoče podati nedvoumnega zaključka, saj se je pri vseh izbranih predsednikih, razen pri Reaganu, vladna regulacija povečala. Do posameznih razlik prihaja le v obsegu povečanja. V tem pogledu izstopata predsednika Nixon in Carter, za katera je značilno izjemno povečanje vladne regulacije, kar gre pripisati težki gospodarski situaciji v 70-ih letih.

Tabela 13: Prikaz regulatornih usmeritev izbranih predsednikov

DEMOKRATI	Kennedy	Carter	Clinton
Sprememba smeri vladne regulacije	Rahlo povečanje	Občutno povečanje	Povečanje
REPUBLIKANCI	Nixon	Reagan	Bush
Sprememba smeri vladne regulacije	Občutno povečanje	Zmanjšanje	Povečanje

Vir: Burns, 2001, str. 402.

Tako kot pri regulatorni politiki, tudi pri zunanjetrgovinski politiki izbranih predsednikov ni mogoče enostavno primerjati. Medsebojna primerjava ne pokaže konkretnih razlik z vidika vodenja zunanjetrgovinske politike, saj so vsi predsedniki na splošno zagovarjali krepitev mednarodne trgovine in odpravo trgovinskih omejitev. Morebitne razlike nastajajo predvsem v sami uspešnosti zunanjetrgovinske politike, na katero vpliva veliko zunanjih spremenljivk in dogodkov, na katere predsednik ne more neposredno vplivati. Zaradi tega ni mogoče določiti bistvenih razlik glede vodenja zunanjetrgovinske politike med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki.

3.4 Primerjava z vidika makroekonomskih dosežkov

Primerjava med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki temelji na analizi brezposelnosti, inflacije ter gospodarske rasti. Demokratski predsedniki praviloma zasledujejo nižjo stopnjo brezposelnosti ob nekoliko višji inflaciji, medtem ko za republikanske predsednike pričakujem večjo zavezanost k nizki inflaciji ob višji brezposelnosti. Vsi izbrani predsedniki so sicer zagovarjali pomen stabilne in visoke gospodarske rasti, vendar je na splošno mogoče predpostavljati, da republikanski predsedniki namenjajo relativno nekoliko več

pozornosti in ukrepov vprašanju gospodarske rasti kot demokratski predsedniki, zato na splošno pričakujem relativno višje stopnje gospodarske rasti pri izbranih republikanskih predsednikih.

Vendar zgoraj navedenih splošnih predpostavk ni mogoče enostavno sprejeti, kar potrjujejo podatki v Tabeli 14 in 15:

- Primerjava povprečne letne inflacije med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki prikazuje zanemarljive razlike, saj znaša povprečje za demokratske predsednike 4,5 odstotka, za republikanske predsednike pa 4,4 odstotka. Rezultati sicer potrjujejo predvidevanja, vendar so razlike med demokrati in republikanci zanemarljivo majhne.
- Rezultati so podobni tudi glede stopnje brezposelnosti. Za izbrane demokratske predsednike je zabeležena povprečna letna stopnja brezposelnosti 6,0 odstotkov, v mandatu izbranih republikanskih predsednikov pa znaša le ta 6,1 odstotka. To pomeni, da so rezultati v skladu s pričakovanji, vendar so razlike zanemarljive.
- Do nekoliko opaznejših razlik prihaja pri primerjavi povprečne letne stopnje gospodarske rasti. Mandate izbranih demokratskih predsednikov zaznamuje povprečna letna stopnja gospodarske rasti v višini 4,0 odstotka, pri izbranih republikanskih predsednikih pa znaša le ta 3,4 odstotka. V tem primeru rezultati analize odstopajo od predvidevanj, saj je bilo pričakovati pri republikancih relativno višjo stopnjo gospodarske rasti kot pri demokratih.

Tabela 14: Prikaz makroekonomskih indikatorjev izbranih demokratskih predsednikov

	Kennedy	Carter	Clinton	Skupno povprečje
Povprečna letna inflacijska stopnja	1,1%	9,7%	2,6%	4,5%
Povprečna letna stopnja brezposelnosti	6,2%	6,5%	5,2%	6,0%
Povprečna letna stopnja gospodarske rasti	4,9%	3,4%	3,6%	4,0%

Vir: Economic Report of the President, 2005, str. 260, 283; Lastni izračuni.

Tabela 15: Prikaz makroekonomskih indikatorjev izbranih republikanskih predsednikov

	Nixon	Reagan	Bush	Skupno povprečje
Povprečna letna inflacijska stopnja	6,4%	4,6%	2,3%	4,4%
Povprečna letna stopnja brezposelnosti	5,4%	7,5%	5,5%	6,1%
Povprečna letna stopnja gospodarske rasti	2,7%	3,4%	4,0%	3,4%

Vir: Economic Report of the President, 2005, str. 260, 283; Lastni izračuni.

3.5 Končne ugotovitve

Glede na primerjavo izbranih ameriških povojnih predsednikov z vidika vodenja ekonomske politike in makroekonomskih dosežkov ugotavljam:

- Med izbranimi demokratskimi in republikanskimi predsedniki obstajajo pomembne razlike z vidika vodenja ekonomske politike, kar potrjujejo najpomembnejši indikatorji predvsem s področja fiskalne in monetarne politike. Analiza z vidika zunanjetrgovinske in regulatorne politike pa ne daje dovolj informacij za bolj konkretne zaključke.
- Kljub temu, da demokrati in republikanci zagovarjajo različne ekonomske usmeritve, ni mogoče prikazati bistvenih razlik z vidika ključnih makroekonomskih dosežkov. Povprečna letna stopnja inflacije in brezposelnosti za demokrate in republikance sta skoraj identični, predvidevanja o povprečni stopnji gospodarske rasti pa nekoliko odstopajo od pričakovanj.

Na koncu analize lahko zaključim, da so različne ekonomske politike in usmeritve izbranih ameriških predsednikov dejansko privedle do skoraj identičnih makroekonomskih rezultatov, kar utemeljujem z naslednjimi razlogi:

1. Splošni ekonomski cikli delujejo neodvisno od uradne politike in imajo določene zakonitosti. To pomeni, da na ameriško gospodarstvo vplivajo številni notranje in zunanje politični dejavniki, ki delujejo neodvisno od uradne ekonomske politike. Pod notranjimi dejavniki razumemo različne družbene in socialne spremembe v ZDA, ki povzročajo ekonomske cikle. Zunanji dejavniki so povezani z dogodki v tujini, torej so pod vplivom različnih revolucij, vojn ter finančnih kriz.
2. Glede na to, da sem izmed enajstih ameriških povojnih predsednikov izbral šest predsednikov, predpostavljam, da bi bili rezultati primerjave vseh enajstih predsednikov najverjetneje nekoliko drugačni. Menim, da bi bila v tem primeru razlika z vidika uspešnosti vodenja ekonomske politike med demokrati in republikanci pri analizi vseh predsednikov nekoliko večja, saj bi bili rezultati bolj točni kot pri samem vzorčenju.
3. Izbrani predsedniki so delovali v različnih zgodovinskih obdobjih, zaradi česar je primerjava njihovih makroekonomskih dosežkov nekoliko otežena. Problem je v tem, da se je ameriško gospodarstvo v različnih obdobjih nahajalo na različnih ekonomskih stopnjah. Zato je težko primerjati rezultate politike predsednika Nixona v obdobju vietnamske vojne in postopka kongresne interpelacije v primerjavi z Clintonovim obdobjem razcveta informacijske tehnologije ob koncu hladne vojne.
4. Eden izmed pomembnejših faktorjev je trajanje predsedniškega mandata. Dejstvo je, da ekonomski ukrepi delujejo s časovnim zamikom (ang. time lag). To pomeni, da so rezultati in posledice sedanjih odločitev vidni šele čez nekaj let. Zato ne preseneča, da sta bili Reaganova in Clintonova administracija med najuspešnejšimi, saj sta trajali vsaka po dva polna mandata, kar predstavlja določene prednosti v primerjavi z ostalimi predsedniki. Daljši predsedniški mandat zagotavlja določeno varnost in stabilnost, saj je v daljšem časovnem obdobju lažje opredeliti ekonomske probleme, se nanje ustrezno odzvati in zagotoviti vse potrebne ukrepe za njihovo odpravo.

SKLEP

V diplomskem delu obravnavam glavne politično ekonomske usmeritve izbranih ameriških predsednikov, pri čemer obravnavam tri demokratske in tri republikanske predsednike, ki so po mojem mnenju odločilno vplivali na razvoj dogodkov v ZDA in drugod po svetu. Pri tem se mi zdi pomembna in zanimiva delitev predsednikov na demokratski in republikanski tabor, saj sem že v uvodu diplomske naloge postavil hipotezo, da je mogoče pričakovati pomembne razlike med demokratskimi in republikanskimi predsedniki z vidika vodenja ekonomske politike ter z vidika doseganja glavnih ciljev ekonomske politike.

Prvo poglavje diplomske dela predstavlja teoretični vpogled v delovanje ameriških političnih in ekonomskih struktur ter prikazuje vpliv posameznih političnih struktur na delovanje ameriškega ekonomskega sistema. V drugem poglavju so predstavljene najpomembnejše ekonomske usmeritve in dosežki izbranih ameriških predsednikov ter načini vodenja ekonomske politike za njihovo uresničitev. V drugem poglavju je mogoče predvideti odgovor na postavljeno hipotezo, le ta pa se dokončno izoblikuje v tretjem poglavju, kjer predstavljam izbrane predsednike z vidika njihove strankarske pripadnosti. Glede na predstavljene primerjave v tretjem poglavju, lahko ugotovim, da obstajajo pomembne razlike glede vodenja ekonomske politike med demokrati in republikanci, pri čemer sem njihovo delovanje analiziral s pomočjo fiskalne, monetarne, zunanjetrgovinske ter regulatorne politike. Kljub ugotovljenim razlikam v vodenju ekonomske politike, nisem ugotovil pričakovanih pomembnejših razlik z vidika (ne)uspešnosti ekonomske politike.

Svojo hipotezo lahko zato le delno potrdim, saj obstajajo na eni strani pomembne razlike z vidika vodenja ekonomske politike med obema političnima strankama, vendar po drugi strani na podlagi glavnih makroekonomskih dosežkov izbranih demokratskih in republikanskih predsednikov ni mogoče potrditi bistvenih razlik v sami (ne)uspešnosti vodenja ekonomske politike. Tako je postavljena hipoteza le delno potrjena, saj različne ekonomske politike niso privedle do opaznejših razlik z vidika glavnih ciljev ekonomske politike.

Demokratska in republikanska stranka imata pomembno vlogo pri oblikovanju in vodenju ekonomske politike v ZDA. Stranki zgodovinsko zagovarjata različne ekonomske usmeritve. Vzrok gre iskati predvsem v različni volilni bazi, saj demokratska stranka tradicionalno uživa visoko podporo sindikatov, etničnih manjšin in ljudi iz nižjih dohodkovnih razredov. Na drugi strani predstavljajo jedro podpore republikanske stranke ljudje iz višjih dohodkovnih razredov in predstavniki kapitala. Zato ne preseneča, da med strankama prihaja do razlik z vidika vodenja ekonomske politike, bolj presenetljivo je spoznanje, da so različne ekonomske politike izbranih ameriških predsednikov privedle do skoraj identičnih makroekonomskih rezultatov.

LITERATURA

1. Amable Bruno: The Diversity of Modern Capitalism. Oxford : Oxford University Press, 2003. 289 str.
2. Anderson Bernard et al.: The Changing American Economy. New York : Basil Blackwell Inc., 1986. 223 str.
3. Berry Jeffrey: The Interest Group Society. Boston : Little Brown, 1984. 260 str.
4. Burns W. John, Taylor J. Andrew: A New Democrat: The Economic Performance of the Clinton Presidency. The Independent Review. str. 387-408.
[URL: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_05_3_burns.pdf], 2001.
5. Carson B. Robert, Ingles Jerry, McLaud Douglas: Government in the American Economy. New York : D. C. Health and Company, 1973. 506 str.
6. Cochran E. Clarke et. al.: American Public Policy. Third Edition. New York : St. Martin's Press, 1990. 488 str.
7. DeLong J. Bradford, Eichengreen Barry: Between Meltdown and Moral Hazard. University of California at Berkeley and NBER. 78 str.
[URL: http://www.ksg.harvard.edu/cbg/Conferences/economic_policy/clintonfinancialpolicies4.pdf], 2001.
8. Economic Report of the President-Transmitted to the Congress. Washington : United States Government Printing Office, 1985. 231 str., 109 tbl.
9. Economic Report of the President-Transmitted to the Congress. Washington : United States Government Printing Office. 207 str., 131 tbl.
[URL: http://a257.g.akamaitech.net/7/257/2422/17feb20051700/www.gpoaccess.gov/eop/2005/2005_erp.pdf], 2005.
10. Ferfila Bogomil: ZDA, Svet na dlani. 7. knjiga. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2002. 583 str.
11. Ferfila Bogomil et al.: Države in svet. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2001. 1262 str.
12. Frankel Jefferey: Lessons from Recent US Economic Policy. Columbia University. 10 str.
[URL: <http://www2.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/festschrift/Papers/Stig-Frankel.pdf>], 2003.
13. Gavin Francis: The President and the FED: The Making of American Economic Policy. Miller Center of Public Affairs, University of Virginia.
[URL: http://whitehousetapes.org/news/economic_1999.pdf], 1999.
14. MacAvoy W. Paul: Industry Regulation and the Peformance of the American Economy. New York : W. W. Norton & Company, Inc., 1992. 139 str.

15. Mankiw N. Gregory: U.S Monetary Policy During the 1990s. Boston : Harvard Institute of Economic Research, Harvard University. 56 str.
[URL: <http://post.economics.harvard.edu/hier/2001papers/HIER1927.pdf>], 2001.
16. Milbrath W. Lester: The Washington Lobbyists. Chicago : Rand McNally, 1963. 431 str.
17. Nenadović Aleksandar, Simić Dušan: Amerika na raskršću. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1984. 214 str.
18. Nixon Richard: Public Papers of the Presidents. Washington : Office of the Federal Register, 1971. 275 str.
19. Orszag Jonathan, Orszag Peter, Tyson Laura: The Process of Policy-Making During the Clinton Administration. Boston : John F. Kennedy School of Government, Harvard University. 86 str.
[URL: http://www.ksg.harvard.edu/cbg/Conferences/economic_policy/ORSZAG-ORSZAG-TYSON.pdf], 2001.
20. Peters B. Guy: American Public Policy: Promise and Performance. Third Edition. New Jersey : Chatman House Publisher, Inc., 1993. 379 str.
21. Rothenberg D. Alexander: The Monetary Fiscal Mix: Empirical Analysis and Theoretical Implications. 18. str.
[URL: http://www.theshortrun.com/studies/policy_mix.pdf], 2004.
22. Stein Herbert: Presidential Economics. Second Revised Edition. Washington, D.C. : American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1988. 433 str.

VIRI

1. Ashbrook Center.
[URL: <http://www.ashbrook.org/publicat/onprin/v7n3/hayward.html>], 10.6.1999.
2. BBC News.
[URL: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/1110165.stm>], 15.1.2001.
3. Bush W. George: Encarta.
[URL: [http://encarta.msn.com/encyclopedia_761581479/Bush_George_W\(alker\).html](http://encarta.msn.com/encyclopedia_761581479/Bush_George_W(alker).html)], 3.2.2005.
4. Carter Jimmy: Encarta.
[URL: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761566991_2/Jimmy_Carter.html], 3.2.2005.
5. Case Study. [URL: <http://www.american.edu/TED/usbtutax.htm>], 7.3.2005.
6. Center for Business and Government: Economic Policy During the 1990s.
[URL: http://www.ksg.harvard.edu/cbg/Conferences/economic_policy/home.htm], 28.6.2001.

7. CIA-The World Factbook.
[URL: <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/us.html>], 20.3.2005.
8. Clinton Bill: Encarta.
[URL: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761564341/Clinton_Bill.html], 3.2.2005.
9. CNN Money.
[URL: <http://money.cnn.com/2004/05/18/news/economy/greenspan/>], 18.5.2004.
10. Federal Reserve Bank of Minneapolis.
[URL: <http://minneapolisfed.org/info/policy/>], 12.4.2005.
11. Forbes.
[URL: http://www.forbes.com/commerce/2004/07/20/cx_da_0720presidents.html], 20.7.2004.
12. Fox News.
[URL: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,122399,00.html>], 10.6.2004.
13. From Revolution to Reconstruction.
[URL: http://odur.let.rug.nl/~usa/H/1990/ch8_p21.htm], 1.12.2004.
14. Governments on the WWW: United States of America.
[URL: <http://www.gksoft.com/govt/en/us.html>], 15.2.2005.
15. Griswold Daniel: Reagan Embraced Free Trade and Immigration.
[URL: http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=2705], 24.6.2004.
16. Kennedy F. John: Encarta.
[URL: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761576731/Kennedy_John_Fitzgerald.html], 3.2.2005.
17. Monetary Policy: The next four years.
[URL: http://www.cfo.com/article.cfm/3217757/c_3237121?f=archives&origin=arc], 27.9.2004.
18. Nixon Richard: Encarta.
[URL: http://encarta.msn.com/encyclopedia_761563374/Nixon_Richard_Milhous.html], 3.2.2005.
19. Outline of the U.S. Economy.
[URL: <http://usinfo.state.gov/products/pubs/oecon/chap2.htm>], 17.4.2005.
20. Reagan Ronald: Encarta.
[URL: [http://encarta.msn.com/encyclopedia_761560259/Reagan_Ronald_W\(ilson\).html](http://encarta.msn.com/encyclopedia_761560259/Reagan_Ronald_W(ilson).html)], 3.2.2005.
21. University of Pennsylvania.
[URL: <http://www.upenn.edu/researchatpenn/article.php?539&soc>], 18.12.2002.

PRILOGA

Slovar tujih izrazov in kratic

Attorney General = vodja pravosodja

Axis of Evil = os zla

CEA (Council of Economic Advisers) = svet ekonomskih svetovalcev

Chamber of Commerce = trgovinska zbornica

CIA (Central Intelligence Agency) = osrednja obveščevalna agencija

Civil Aeronautics Board = Urad za aeronavtiko

cost benefit = analiza stroškov in koristi

Courts of Appeal = prizivna sodišča

CPSC (Consumer Product Safety Commission) = Agencija za varstvo potrošnikov

Department of Labor = Ministrstvo za delo

DHS (Department of Homeland Security) = Ministrstvo za domovinsko varnost

District Courts = okrožna sodišča

EPA (Environmental Protection Agency) = Agencija za zaščito okolja

Executive Office of the President = predsedniška izvršilna pisarna

FBI (Federal Bureau of Investigation) = zvezni preiskovalni urad

FED (The Federal Reserve) = sistem zveznih rezerv

FTC (Federal Trade Commission) = zvezna trgovinska komisija

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) = splošni sporazum o carinah in trgovini

IMF (International Monetary Fund) = Mednarodni denarni sklad

NAFTA (North American Free Trade Agreement) = severnoameriški sporazum o prosti trgovini med ZDA, Kanado in Mehiko

NAM (National Association of Manufacturers) = nacionalna zveza proizvajalcev

OMB (Office of Management and Budget) = Urad za vodenje in proračun

OSHA (Occupational Safety and Health Administration) = Agencija za zdravje in varnost pri delu

Presidential Cabinet = predsedniški kabinet

SEC (Securities and Exchange Commission) = komisija za vrednostne papirje in menjavo

Supreme Court = vrhovno sodišče

The Board of Governors = svet guvernerjev

time lag = časovni odlog

trade off = sočasna nezdržljivost

Treasury = Ministrstvo za finance, zakladnica

United States Regulatory Council = ameriški regulatorni svet

WB (World Bank) = Svetovna banka

WTO (World Trade Organization) = Svetovna trgovinska organizacija